

Siyaseta rast parastina mirov e ji dema ku desthilat kûr dibe, û dewlet dema edaletê winda dike dikeve, ne dema ku hêza wê kêm dibe.

Netewey bi azadiya xwe tê pîvan kirin, ne bi hêza xwe; û mirov bi hişyarî, azadî û berpirsiyariyê temam dibe.

"Bê wîstanî azadî tune ye, bê berxwedanî edalet tune ye, û bê îradeyê qeramet tune ye."

1

Ji bo rastiyê Azadiya Me

ROJNAMEYÊK SIYASÎ Û FIKRÎ KU BI MIJARÊN STRATEJÎK RE ELEQEDAR E

Azadiya me ji bo we ye

Serekê nivîsê:

Dr. Adnan Bozan

Armanca Me

Em rastiyê dinivîsin ne ji bo pesnê wê, lê ji bo parastina mirov ji derewên desthilatê û eşkerekirina ya ku li pişt şiaran veşartî ye.

Hejmara (1) – Rojnameya Azadiya Me Hezîran / June 2026 – 2726 k

azadiyame2026@gmail.com

www.azadiposts.com

Têkoşîna Kurdî li Sûriyeyê:

Dr. Adnan bozan

R3

Huşmendiya siyasî li hemberî xapandina ragihandinê

R6

Kurd û xewna dewletê di navbera vedigerîna asabiyan de

R7

Rojhilata Navîn di nav guhertinên mezin û ji nû ve avakirina bandor û hêzê de

Helwesta Rojnameya "Hurrîyetê"

Rojnameya Hurrîyetê minberekê dewriyê ye ku bi şopandina mijarên siyasî û stratejîk re eleqedar e, her weha mijarên çandî û fikrî jî di nav xwe de digire. Ew ji wê baweriyê derdikeve ku fêmkirina kûr a veguherînan tenê bi analîzeke ciddî, nîqaşeke azad û berpirsiyar re pêk tê.

Rojname ev dîtîna digire ku nîqaşa giştî zêde bike bi pêşkêşkirina xwendinên kûr û rexneyeke avaker, ku ji hestîbûnê dûr dibe û nêzîkî rastîya bingehîn dibe. Ew tenê bi şopandina bûyeran nesil nabe, lê hewl dide avahiya wan a fikrî û siyasî veqetîne, û derfetê bide ramanên wêrek û nûjen ên ku pirsên mezin li ser rastî û pêşerojê ji nû ve dike.

Hurrîyetê xwe ber bi xwendevanê digire ku digere fêmkirina bike, ne berbi wergirê agahiyeke lezgîn; xwendevanê ku dixwaze cihanê ji perspektîfêke berfirehtir bibîne, û veguherînan yê navxweyî û cihanî di çarçoveyê fikrî û çandî ya nû de têgihîje, ku siyasî û zanîna bi hev ve girê dide, û di navbera rastî û derfetên guherîna de pîrekê çêdike.

Peyama me tenê veguhezîna tiştê ku diqewime nîne, lê beşdarbûn e di avakirina hişmendiyeke de ku fêmkirina dike çima tiştan dibe, û çawa dibe ku wate ji nû ve were avakirin di cihanê ku wate diguhere û tije derfetên nû ye.

Dîtina Me

Em bawer in ku azadî ne diyariyek e ku ji aliyê desthilatê ve were dayîn, û ne jî îmtiyazek e ku li gorî hevsgengiyên hêz û berjewendiyên were belavkirin; belkî mafekî mirovî yê bingehîn û nîrxek e ku bi hişmendî, zanîn û îradeya azad tê avakirin. Her weha em bawer in ku dadperwerî ne şîarek e ku di axaftin û daxuyaniyan de were bilindkirin, belkî pêkanînek siyasî, exlaqî û yasayî ye ku rûmeta mirovî pêk tîne, mafên wî diparêze û wekhevîya wî li ber qanûnê piştrast dike.

Dîtina me ji baweriyê kûr dest pê dike ku civak bi hêzê tenê pêş nakevin, bi tirsê aram nabin û bi girêdayîbûnê geş nabin; belkî dema ku mirov di ramana xwe de azad be, di jiyana xwe de ewle be, di avakirina pêşeroja xwe de hevpar be û li hember hîlbijartin û helwestên xwe berpirsiyar be, pêş dikevin. Em dibînin ku zanîn bingehê azadiyê

R2

Ji bo azadiya me... em ne mumkînan diafirînin û edaletê bi hişmendiyeke ku naxewê û rûmeta ku lihevkerîna qebûl nake distînin.

Helwestek nû, jiyaneke nû, û zayîna rojê ya azadiyê.

Mirin nêzîk dibe û nexşe bi xwîna tîne kişandin. Herêmlî ber kenara teqîna mezin

Herêmlî îro li ber demê çarenûsaz rawestiyê, ku tê de stratejiyên herêmlî û navdewletî di nav tora tevlihev a bandor û berjewendiyên tîne hev xistin; ew qas ku cihêkirina di navbera metirsiyê rastî û şerêkî gengaz de zehmet dibe. Pevçûna di navbera Îranê ji aliyêkê û Dewletên Yekbûyî yê Amerîkayê û Israîlê ji aliyê din ve, tenêzêdebûnek demkurt nîne, lê veguherînek bingehîn a di cewherê hevsgengiyên siyasî yê Rojhilata .....

R7

Ocalan û Veguherîna

Gotarê: Ji Projeya

Rîzgarkirina ber bi Ji Nû Ve

Pênasekirina Dozê

Gotara Abdullah Ocalan êdî ne tenê veguherînek fikrî ya demkurt e, lê li gorî gelek kesan bûye şoreşek tam li ser wan bingehên ku tevgera çekdar a Kurdî bi dehan salan li ser wan hatibû avakirin.

Kesê ku Partiya Karkerên Kurdistanê (PKK) bi şîara rizgarkirina neteweyî rêberî dikir, îro ji hundirê zindana xwe ya li Tirkiyeyê radibe ragihîne ku pirsgrêka bi dewleta Tirkiyeyê re ne pirsgrêkekehebûnî ye û kudem.....

R8

Ma dîroka Kurdî li Sûriyeyê ji nû ve tê dubarekirin?

Tê gotin ku dîrok bi awayekî mekanîkî û heman-heman xwe dubare nake, lê gelek caran şewê, patern û xeletiyên xwe di şert û mercên nû de ji nû ve hilberîne. Dema ku em li rewşa tevgera siyasî ya Kurdî li Sûriyeyê ya îro dinêrin, pirsîyek rewşa îro di heman demê de xemgîn derdikeve pêş: gelo ev tevger ber bi dubarekirina wan ezmûnên dîrokî ve derdikeve pêş: gelo ev tevger ber bi dubarekirina wan

ezmûnên dîrokî ve diçe ku di qonaxên berê de bûne sedema lawazbûna wê? Û gelo nakokî û parçebûnên kevn dê ji nû ve xwe li ser qada siyasî ferz bikin di demê de ku pirsgrêka Kurdî herî zêde hewcedarê yekîtiyê, hişmendiya siyasî û berpirsiyariya neteweyî ye?

Tevgera siyasî ya Kurdî li Sûriyeyê, ji destpêka xwe ya nûjen ve gelekî ji diyardeya parçebûnên rêxistinî û pêşbazîya partîyan eşkişandîye ...

R2

Azadiya Me... Ne Şiar e, Belkî Projeveke Tê Avakirin

Ji bo rûmeta gelê me ye

Em ne hatin ku tiştê ku desthilatê razî dike binivîsin, belkî em hatin ku tiştê ku hişmendiyeke şîyar dike binivîsin. Ev ne tenê hevokeke destpêkê ye, belkî ragihandina helwestekê, destpêka projeyekê û xetek cihêker e di navbera medyayek ku bi mentîaê rêzkirin û girêdayîbûnê

tê rêvebirin û medyayek ku li ser berpirsiyariya peyvê, rastgoiyî û serbixwebûna wê tê avakirin de. Ji ber ku peyv ne xeml û xişmeta axaftinê ye, ne jî amûrek ji bo propagandayê û belavkirina peyaman e; belkî hêzeke çalak e ku hişmendiyeke ava dike û raya giştî çêdike. Di demên veguherînan dîrokî de, ew dikare bibe yek ji amûrên herî bandorker li ser çarenûsa gelan û neteweyan.

Çima em îro «Azadiya Me» derdixin?

Ji ber ku qonaxa siyasî û fikrî ya ku em tê de dijîn êdî bêtir lihevketina

R7

Herêma Rojhilatê Navîn di Nav Guhertinên Mezin û Nûvekirina Bandorê de

Domahî

Ev pêvajoyê bi rêya têkçûna hin avahiyên kevneşopî, bilindbûna aktorên nû, û têkildarbûnek bêhempa di navbera astên navxweyî, herêmî û navneteweyî de pêk tê; bi awayekî ku êdî ne gengaz e ku tu meydana di hundirê herêmê de ji tora bandorên mezin ên ku derveyî sînorên wê dirêjin were veqetandin.

Di vê çarçoveyê de, herêm wisa xuya dike ku di qonaxê “avakirina nû ya bi zorê” ya hevsengiyên hêzê de dijî. Di vê qonaxê de modelên dewleta klasîk hêdî hêdî paşve diçin û cihê wan ji aliyê şeweyên rêvebirinê yê hêsantir an jî aloztir tê girtin. Her weha, qada valahiya siyasî fireh dibe; qada ku tê de hêza rast (hard power) bi bandora nerasterast re têkildar dibe. Ev hemû di şert û mercên pêşbazîya vekirî ya navneteweyî û herêmî de pêk tê, ku armanca wê tenê ji nû ve kişandina nexşeyên berjewendîyan ne, belkî her weha nûvekirina nasnameyên siyasî û rêzkirina stratejîk a hêzan jî ye.

Yekem: Guhertinên Herêmî û Ji Nû ve Endezyarkirina Dîmenê

Ji destpêka deh salên dawî ve, Rojhilata Navîn kete qonaxê dîrokî ku dikare wek qonaxê veguhastinê ya kûr were binavkirin. Di vê qonaxê de êdî avahiyên siyasî yê kevneşopî nekarin hevsengiya xwe ya kevn biparêzin û ne jî bikaribûn aramiyek dirêjdem bi pîvanên ku di dehsalên berê de serdest bûn hilberînin. Zêdebûna krîzên navxweyî bi firehbûna pêlên tundiya çekdarî û têkçûna hin avahiyên sazûmanî re hevdem bû, ev yek jî bû sedema hejandina têgîna dewletê bixwe wek çarçoveya navendî ya rêxistinê ya jiyana siyasî û civakî.

Şerên dirêj ên ku herêm şahidê wan bûye — çî ew ku wek nakokiyên navxweyî dest pê kirin û paşê veguherîn pevcûnên pîralî, an jî ew ku derbasî sînoran bûn û erdnîgariya siyasî ji nû ve şêkil dan — tenê bûyerên leşkerî nebûn, belkî amûrên ji bo dabeşkirina nû ya hêzê di nav herêmê de bûn. Digel komkirina van guhertinan, êdî ne gengaz bû ku dîmen bi dualîteya dewlet li dijî dewlet were têgihîştin; belkî dîmen bûye avahiyek zêdetir pêkhatî û girêdayî, ku tê de gelek astên çalakîya siyasî û leşkerî di heman demê de têkildar dibin.

Di vê çarçoveyê de, êdî tenê dewlet ne aktorê navendî û yekane ye ku rêça bûyeran diyar dike. Li gel wê, pergalek nû yê hêzên nedewletî derketine holê, ku di nav wan de komên çekdar, rêgez û herikên siyasî yê xwedî taybetmendiyên nîv-leşkerî, rêveberiyên herêmî yê ku di valahiya desthilatdariyê de çêbûne, û her weha torên bandorê yê derbasî sînoran ku li ser bingeha berjewendî û peymanên nerm dixebitin hene. Ev pirrengîya aktorên bûye sedema ji nû ve diyarkirina hevsengiyên hêzê di nav dewletan de bixwe, bi awayekî ku di hin rewşan de biryara siyasî bûye encama hevsengiyên di navbera alfyên navxweyî û derveyî de yê hevgerêdayî, ne ku tenê biryarek serwerî ya saf wekî berê.

Li gel vê yekê, têgîna serweriya kevneşopî jî şahidê xwarina hêdî hêdî bûye; ne bi wateya windabûna wê ya temam, belkî bi wateya veguherîna wê bo serweriyek kêmkirî an parçebûyî. Hin dewlet hîn jî şiklê xwe yê yasayî û sazûmanî diparêzin, lê di rastiyê de bi pirsgerêkên kûr re rû bi rû ne ku bi şiyana wan a sepandina desthilatdariya xwe ya tam li ser hemû axa xwe an jî kontrolkirina serbixwe ya biryaren xwe yê stratejîk ve girêdayî ne. Li hember vê yekê, qada bandora derveyî berfireh dibe; çî bi rêya destwerdanên rasterast an nerasterast, an jî bi amûrên aborî, ewlehî û siyasî ku biryara navxweyî dikin beşek ji toreke firehtir a hevsengiyên herêmî û navneteweyî.

Ev guhertina bingehîn tenê bi navxwe ve nehat sînorkirin, belkî bi bilindbûna eşkere ya rolên herêmî yê nû re hat hevdemkirin. Hêzên herêmî yê mezin hewl didin ku cihê xwe di nav pergala Rojhilata Navîn de ji nû ve saz bikin, bi firehkirina qada bandora xwe ya siyasî, leşkerî û aborî. Ev jî ne tenê bi hêza rasterast pêk tê, belkî bi bikaranîna amûrên zêdetir aloz û nerm, wek avakirina peymanên guherbar, piştgirîkirina aliyên navxweyî yê cuda, veberhênan di avahiyên aborî de, an jî lîstina rolên navbeynkarî di nakokiyên heyî de, bi awayekî ku hebûna siyasî ya dirêjdem were xurtkirin.

Taybetmendîya vê pêşbazîya herêmî ew e ku ew ne bi şiklê rûbirûbûna domdar a rasterast dimeşe, belkî di nav toreke aloz a hevsengiyên nestewar de dimeşe; ku tê de peyman û dijberî bi hev re têkildar dibin, û berjewendî carinan ji hevkarîyê vediguherin pêşbaziyê û berevajî wê. Her weha, şerên bi rêya navbeyan (proxy wars) bûne yek ji girîngtirîn amûrên rêvebirina wê pevcûnê, bi awayekî ku rûbirûbûn ji navendê tê veguhastin ber bi periferiyên ve, û ji pevcûna rasterast ber bi meydana hêsantir û aloztir ve, ku ev yek hêsaniya aramiya herêmî kêmkirî û dirêjahiya krîzan zêde dike.

Ji ber vê yekê, dikare were gotin ku herêm îro di rewşeke ji nû ve endezyarkirina giştî ya dîmena siyasî û ewlehiyê de dijî; rewşek ku tenê bi ji nû ve kişandina nexşeyên bandorê sînordar nabe, belkî heta ji nû ve diyarkirina xwezaya aktorê siyasî bixwe, sînorên dewletê, wateya serweriyê, û mekanîzmayên hilberandina hêzê di nav pergala herêmî ya nû de ku hîn di qonaxa pêkhatinê de ye û hêj li ser formûlek dawî û eşkere nehatiye rawestandî, dirêj dibe.

Duyem: Pevçûnên Navneteweyî û Veguherîna Herêmê Bo Qadeke Bandorê

Nikare guhertinên ku niha li Rojhilata Navîn diqewimin bêyî girêdana wan bi avahiya navneteweyî ya firehtir were têgihîştin; avahiyek ku ew jî bi xwe di rewşeke veguhastina dîrokî de ye, ji pergaleke yek-qutbî ya ku piştî dawîya Şerê Sar bi eşkeretî diyar bû, ber bi pergaleke navneteweyî ya zêdetir belavbûyî

û aloztir ve diçe. Di vê pergale de navendên hêzê pir dibin û astên pêşbazîya di navbera hêzên mezin de bilind dibin, bê ku hevsengiyek domdar an rêgezên lîstikê yê zelal û dawî pêk werin. Ev veguhastin tenê di dorhêlên mezin ên pergala cihanî de nemaye, belkî bi awayekî rasterast û kûr li ser Rojhilata Navîn jî bandor kiriye, ji ber ku ev herêm yek ji herêmên herî zêde girêdayî bi hevsengiyên navneteweyî û berjewendiyên wan ên stratejîk e.

Di vê çarçoveyê de, herêm êdî ne tenê qada herêmî ya pevcûnên navxweyî an herêmî ye, belkî hêdî hêdî veguherîye qadeke vekirî ya bandorê ku stratejiyên hêzên navneteweyî yê mezin tê de li hev dicivin. Her hêzek hewl dide ku hebûna xwe pêk bîne û cihê xwe di nav tora berjewendiyên cihanî yê guherbar de xurt bike. Ev pêşbazî bi gelek astên hevgerêdayî xuya dibe; ji hewldana kontrolkirinê an bandorkirina cihên jeopolîtîk yê hestiyar dest pê dike, ber bi ji nû ve şêkildana nexşeyên bandora siyasî û aborî ve dirêj dibe û ne tenê li ser hevsengiyên leşkerî raweste.

Li ser asta cihên bandora stratejîk, herêm wek girêkeke erdnîgarî derdikeve pêş ku sê parzemînan bi hev ve girêdide û rêyên girîng ên bazirganiya cihanî, çî yê bejayî û çî yê deryayî, kontrol dike. Ev cihê erdnîgarî bûye sedema ku herêm her dem bala hêzên mezin bixşîne; yê ku pêkanîna bandora xwe li vir wek beşek ji ewlehiya xwe ya neteweyî ya fireh dibînin, ne wek siyaseteke derve ya demkurt.

Li ser asta çavkaniyên enerjîyê jî, Rojhilata Navîn hîn jî roleke navendî di denklea aboriya cihanî de diparêze, her çend di çavkaniyên enerjîyê yê cihanî de hin guhertin çêbûbin. Petrol û gaz, û her tiştê ku bi avahiya hilberînê, veguhastinê û bazaran ve girêdayî ye, hîn jî elementeke diyarker di hesabên hêzên navneteweyî de ne; çî ji bo garantîkirina dabînkirinê, çî ji bo kontrolkirina bihayên bazara cihanî, an jî ji bo bandorkirina rêyên veguhastina enerjîyê ya cihanî.

Di aliyekî sêyem de ku bi korîdorên bazirganî ve girêdayî ye, girîngiya herêmê zêde dibe wek rêgezeke stratejîk ji bo bazirganiya navneteweyî. Li vir rêyên deryayî û bejayî li hev dicivin ku reşên sereke yê aboriya cihanî pêk tînin. Ji ber vê yekê, her alozî an bêaramî di van korîdorên de tenê bi navxwe ve namîne, belkî li ser tevahiya pergala aborî ya cihanî bandor dike. Ev yek dike ku herêm bibe beşek ji hesabên ewlehiya navneteweyî, ne tenê ewlehiya herêmî.

Aliyê çaremîn bi ji nû ve şêkildana peymanên leşkerî û siyasî ve girêdayî ye. Em şahidê rewşeke zelal a şilbûna peymanên kevneşopî ne, li hember derketina peymanên nû yê nermtir û kêmtir domdar. Van peymanan êdî tenê li ser bingehên îdeolojîk an dabeşbûnên kevneşopî nayên avakirin, belkî her ku diçe zêdetir li ser berjewendiyên demkurt û rêvebirina hevsengiyên demkî tene damezrandin. Ev yek dîmen zêdetir aloz dike û pêşbînîkirina rêyên pêşerojê diwartir dike.

Di vê çarçoveya aloztir de, **R4**

Dîtina Me — Domahî

ye, û hişmendî şertê yekem e ji bo her guherînek rastîn. Gelên ku xwedî hişmendîyeke rexneyî ne, dikarin li hember desthilatperestî, xapandin û tundrewiyê bisekinin, û dikarin pêşeroja xwe bi îradeya xwe ava bikin, ne bi îradeya yê din. Ji ber vê yekê, şerê me yê yekem ne şerê şîaran e, belkî şerê hişmendî, raman û zanîne ye. Her weha em bawer in ku dadperwerî tenê bi dadgeh û qanûnan sînordar nabe, belkî dadperweriya siyasî, civakî, aborî û çandî jî di nav xwe de digire. Ji ber ku nebûna dadperweriyê di her qadan de derî li ber paşguhkirinê, tengbûnê û nakokiyên vedike. Ji vir ve, parastina azadiyê ji parastina rûmeta mirovî, mafê gelan ji bo jiyana ewle, û mafê kesan ji bo axaftin, beşdarbûn û hesabxwestinê nayê veqetandin.

Di cihanekê de ku berjewendî û nakokî tê de tevlihev dibin û ku çîrok û rastî li hev dijber in, em bi nîrxên serbixwebûna fikrî, rêzgirtina aqilê, lêgerîna rastiyê û dîrketina ji rêzkirinê kor, propagandayê û fanatîzmê ve girêdayî **R6**

Ma dîroka Kurdî li Sûriyeyê ji nû ve tê dubarekirin?

Domahî

Ev pêşbazî gelek caran ji sînorên cihêbûna asayî ya di têgihîştin, bernamê û nêrînen siyasî de derbas bûye. Bi derbasbûna dehsalan, hin nakokî veguherîn parçebûnên li pey hev, ku avahiya rêxistinî ya tevgerê lawaz kir û bandorek neyînî li ser şiyana wê ya nûnertiya daxwazên neteweyî û demokratîk bi awayekî yekgirtî û bikêr anî.

Îro jî, tevî guherînên mezin ên ku Sûriye û herêm di salên dawî de şahidê wan kirin, hîn jî hin nîşaneyên dabeşbûnê bi şeweyên cuda hene. Li şûna ku dijwariyên hevpar bibin sedema xurtkirina hevkarîya siyasî û avakirina dialoga neteweyî ya Kurdî, nakokiyên partîzanî û îdeolojîk hîn jî siya xwe li ser dîmena siyasî davêjin. Ev yek jî tirs û endîşeyên ku xeletiyên borî di şert û mercên girantir û hestiyar de ji nû ve werin hilberandin zêde dike.

Lêbelê, berawirdkirina borî û niha bi vê maneyê nîne ku dîrok bi tevahî xwe dubare dike. Gelek guhertoyên nû hene ku di dehsalên berê de tunebûn. Ji wan ya girîngtir bilindbûna asta hişmendîya siyasî di nav beşên fireh ên civaka Kurdî de ye, her weha firehbûna qada nîqaşa giştî û derketina nîşekî nû ku girîngiya xebata hevpar û pêşgirtina berjewendiyên neteweyî li ser hesabên partîzanî yê teng baştir têdîgihîje.

Metirsiya rastîn ne di hebûna cihêbûnên siyasî de ye, çimkî pirrengî û pîraliyeta siyasî di her civakek ku ber bi demokrasîya ve dimeşe de diyardeyek asayî û tendurîst e. Metirsî di wê de ye ku ev cihêbûn werin veguherandin bo nakokî û pêkdadanan ku hêz û kapasîteyan têk dibin û helwesta Kurdan li hemberî dijwariyên navxweyî û derveyî lawaz dikin. Dîrok fêrî me dike ku gel ne ji ber cihêbûna rayan têk diçin, lê ji ber ku nikarin ev cihêbûn di çarçoveya dialog, rêzgirtina hevdu û hevkarîya neteweyî de birêve bibin.

Ji ber vê yekê, pîrsa sereke ya îro ne ew e ku gelo dîrok dê ji nû ve were dubarekirin yan na, lê ew e ku gelo hêzên siyasî yê Kurdî dersên borî bi qasî ku pêwîst e têgihîştine û ji wan fêr bûne da ku dubarekirina xeletiyên asteng bikin. Pêşeroj ne li ser zindîkirina nakokiyên kevn û hilberandina wan ji nû ve tê avakirin, lê li ser veguherandina ezmûnên berê bo tecrubeyek siyasî ku bikaribe di avakirina dîtineke hevpar de ji bo pêşerojek aramtir, dadperwertir û nûnerê hevî û daxwazên civaka Kurdî bibe alîkar.

Di dawiyê de, pirsgerê Kurdî ji her partiyekê mezintir û ji her nakokiyek siyasî ya demkurt firehtir e. Ger dîrok dersên dijwar li xwe bigire jî, di heman demê de derfeteke domdar ji bo xwe-nirxandin û rastkirinê jî pêşkêş dike. Ji ber vê yekê, pîrsa ku dê taybetmendiyên qonaxa bê were diyarkirin ev e: gelo bîra parçebûn û nakokiyên kevn dê serkeftî bibe, an jî hişmendîya berpirsiyariya dîrokî û berjewendîya neteweyî ya hevpar?

Têkoşîna Kurdî li Sûriyeyê:

Di Navbera Nasnameya Neteweyî û Xwestinên Pêşerojê de

■ *Dî ji bo eşkerêkirina rastiyê dinivîsin, û ji bo dozeke adil, azadî û dadperweriyê têdikoşin.*

■ **Bi pênûsê: Dr. Adnan Bozan**

Pêşgotin:

Têkoşîna Kurdî li Sûriyeyê yek ji herî aloztirîn û tevlihevîyên dîrokî û siyasî ye di avahiya dewleta neteweyî ya nûjen de li Rojhilata Navîn. Di vê çarçoveyê de, astên cihêreng ên guhertinên dîrokî, têkiliyên siyasî û nasnameyên civakî bi hev re têkildar dibin, di nav şert û mercên herêmî yên pir hestiyar de ku tê de hevsengiyên hêzê bi domdarî diguherin û sînorên bandorê li gorî hevsengiyên navxweyî û navneteweyî tîn şekildan. Ev têkoşîn nikare tenê wek tevgera protestoyî ya demkurt an daxwazên komekî yên kêmîr were dîtin, belkî wek pêvajoyeke dîrokî ya dirêj e ku bi deh-salan di navbera dewlet û civakê de, û di navbera projeyên avakirina neteweyî û hewildanên ji nû ve pênasekirina nasnameyê di qada siyasî ya Sûriyeyê de pêk hatiye.

Pirsgirêka Kurdî li Sûriyeyê ji pirsgirêka mezin a ku dewletên herêmî ji destpêka avakirina wan a nûjen ve rûbirû bûne cihê nabe; ew pirsgirêk bi awayekî bingehîn girêdayî ye bi çawa avakirina dewletek neteweyî ya nûjen ku bikaribe cih bidê hemû cihêrengiyên etnîkî, olî û zimanî di çarçoveyê siyasî ya hevpar de. Dewleta Sûriyeyê di şert û mercên dîrokî de pêk hat ku tê de ramana neteweyî ya modern zêde bû, ramana ku gelek caran hewl da ku nasnameyek navneteweyî ya navendî û yekalî ava bike. Ev yek bandor li ser têkiliya navbera navend û pêkhatiyên din kir û rê li ber kêşeyên avahî yên navbera têgîna hemwelatiya wekhev û têgîna nasnameya neteweyî ya serdest vekir.

Di vê çarçoveyê de, hebûna Kurdî li Sûriyeyê ne tenê hebûnek demografîk di sînorên erdnîgarî de ye, belkî ew îfadeya nasnameyek dîrokî, çandî û zimanî ya kûr e ku bi dirêjahiya dîrokê re bi dora xwe re têkildar bûye û beşek ji avahiya civakî û çandî ya herêmê pêk tîne. Lêbelê, bi avakirina dewleta modern re, ev têkildarî kete qonaxeke nû, ku tê de têkiliya navbera pêkhatiyên li gorî mantîqa dewleta navendî hat ji nû ve rêxistin kirin; mantîqek ku ne her dem cihê nasnameyên çandî wek beşek yasayî û siyasî qebûl kiriye, belkî gelek caran ew di çarçoveya hemahemiya zorî an jî helandinê de hatiye rêvebirin.

Ji vir ve, têkoşîna Kurdî li Sûriyeyê nikare ji çarçoveya giştî ya pêşveçûna têgîna dewletê li Rojhilata Navîn were veqetandin, û ne jî ji guhertinên kûr ên ku di sedsala bîstan û piştî wê de çêbûne, çî di asta bilindbûna rejîmên neteweyî de, çî di asta jî nû ve şekildana sînorên siyasî de, an jî di asta guhertinên civakî de ku bi modernîzasyonê bi zor re hatine hevdem kirin. Pirsê nasnameya Kurdî êdî tenê pîrseke çandî an zimanî nîne, belkî pîrseke siyasî ye ku bi xwezaya peymanê civakî bixwe ve girêdayî ye û bi asta şiyana dewletê ya qebûlkirina cihêrengiyê wek bingeha aramiya siyasî ve têkildar e.

Her weha, ev têkoşîn di bingehê xwe de îfadeya kêşeyek kûrtir e ku bi têkiliya di navbera mirov û dewletê de, di navbera nasnameya kesane û kolektîf de, û di navbera mafên xwezayî û naskirina yasayî de girêdayî ye. Ew deriyê nîqaşeke felsefî ya fireh vedike li ser têgîna edaletê di dewleta modern de, li ser mekanîzmayên dabêşkirina hêz, çavkanî û sembolan, û li ser sînorên di navbera yekîtiya siyasî û cihêrengiya civakî de. Di vê çarçoveyê de, pirsgirêka Kurdî li Sûriyeyê dibe modelek fêrbûyî ya pirsgirêkên dewleta neteweyî di cîhana pêşketî de, ku tê de pîrsên dîrok û niha bi hev re têkildar dibin, û nasnameyên herêmî bi projeyên dewleta navendî di qadaekî yek de ku tê de berdewamiya kêşeyê û ji nû ve şekildanê heye têkildar dibin.

Li gorî vê yekê, lêkolîna têkoşîna Kurdî li Sûriyeyê ne tenê bi şopandina bûyerên siyasî an guhertinên rêxistinî ve tê sînorîkirin, belkî pêdivî ye ku nêzîkatiyêke giştî were girtin ku di nav xwe de aliyê dîrokî yê kûr, avahiya civakî ya tevlihev, û çarçoveya herêmî û navneteweyî ya bandorê digire, her weha aliyê felsefî yê girêdayî bi têgîna nasname, edalet û naskirinê. Ji ber vê perspektîfê, ev pirsgirêk dikare wek yek ji pirsgirêkên herî girîng were têgihîştin ku kêşeyên avakirina dewleta modern nîşan dide di herêmekê de ku hîn jî li hev kirina xwe di navbera yekîtiyê û cihêrengiyê de, di navbera aramî û cihêrengiyê de, û di navbera navend û periferî de digere.

Yekem: Rehên Dîrokî yên Hebûna Kurdî li Sûriyeyê

Hebûna Kurdî di erdnîgarîya Sûriyeyê de bi sedsalan dirêj dibe; heta dikare were gotin ku ew beşek bingehîn ji veguherînên demografîk û dîrokî ye ku herêma Bakur û Rojhilatê Sûriyeyê di dirêjahiya dîrokê de şahitî kirine. Kurd li herêmên Cizîra Sûriyeyê, Efrîn û Kobanê, her weha li gelek deverên din ên erdnîgarî yên têkildar bi wan, di nav şert û mercên dîrokî yên komkirî de cih girtine ku vedigerin qonaxên dawî yên serdemên Îslamî û veguherînên siyasî yên mezin ên ku piştî wan li herêmê

pêk hatine, bi taybetî di demên lawazbûna dewletên navendî û guherîna hevsengiyên hêzê yên herêmî de. Ev hebûn bi pêlên cihêreng ên niştecihbûnê, koçên navxweyî û têkiliyên aborî û civakî bi pêkhatiyên din re pêk hatiye; şert û mercên ku alîkarî kirine ku tevneke civakî ya bi hev re têkildar ava bibe, tevnek ku ji aliyekî ve bi cihêrengiyê hatî diyarkirin û ji aliyê din ve di heman demê de bi astên cihêreng ên hevjiyanî û pêşbaziyê hatî nîşankirin.

Ev hebûna Kurdî ne hebûnek periferîk an demkurt bû li ser erdnîgarîya Sûriyeyê, belkî beşek ji dînamîkên herêma sînorî ya di navbera Anatolya, Mezopotamya û Biladê Şamê de bû. Ev herêm di dirêjahiya dîrokê de roleke girîng lîstine wek qadên derbasbûn û têkildarîna çand û împaratoriyan cihêreng. Bi derbasbûna demê re, civakên Kurdî di van herêman de zêdetir kok girtin û avahiya wan a civakî û çandî pêş ket, bi parastina ziman, kevneşopî û taybetmendiyên nasnameya xwe, tevî guherîna desthilatên siyasî û peywîrên rejîmên rêveber.

Bi ketina herêmê nav qonaxa veguherînên nûjen ku bi hilweşîna Dewleta Osmanî, derketina pergala mandatê û paşê avabûna dewletên neteweyî li Rojhilata Navîn re hatin hevdem kirin, taybetmendiyên nû yên têkiliya di navbera pêkhatiyên niştecih û dewleta nû-avabûyî de bi awayekî eşkere derketin holê. Kurd di nav çarçoveya dewleta nûjen a Sûriyeyê de hatin tevlikirin ku di sedsala bîstan de pêk hat, lê ev tevlibûn her dem bi naskirineke destûrî ya zelal a taybetmendiyên neteweyî, çandî û zimanî yên Kurdan re nehat hevalkirin. Belkî di gelek qonaxan de bi wan re di nav çarçoveya nasnameya neteweyî ya giştî de muamele hat kirin, nasnameyek ku li ser bingehên navdigerî hatibû saz kirin.

Ev veguherîna dîrokî bingehê tengezeke avahî ya hêdî hêdî pêşketî ava kir di navbera nasnameya Kurdî wek nasnameyek dîrokî û çandî ya serbixwe û projeya dewleta navendî de ku hewl dida nasnameya siyasî û çandî di nav qalibek neteweyî ya yekgirtî de yek bike.

Bi derbasbûna demê re, ev tengez tenê cihêrengiyê çandî an îdarî nema, belkî veguherî pirsgirêkeke siyasî ya kûr ku bi xwezaya dewletê bixwe, sînorên naskirina pirrengiyê di nav wê de û mekanîzmayên rêvebirina cihêrengiya etnîkî û neteweyî di nav qada siyasî ya yek de ve girêdayî bû.

Ji vir ve, dikare were gotin ku rehên dîrokî yên pirsgirêka Kurdî li Sûriyeyê ji pêvajoya avabûna dewleta nûjen bixwe veqetandî nînin; belkî ew beşek ji têkiliyên bingehîn in ku bi pêvajoya avakirina nasnameya neteweyî ya Sûriyeyê re hatine hevdem kirin. Li vir projeyên modernîzasyonê bi siyasîyên navdigeriyê re têkil bûn, û bîranîna dîrokî ya pêkhatiyên cihêreng bi têgînan nû yên dewletê, hemwelatiyê û girêdana neteweyî re li hev hatin.

Duyem: Kurd û Avakirina Dewleta Nûjen a Sûriyeyê

Kurdan, wekî hemû pêkhatiyên din ên gelê Sûriyeyê, di hemû qonaxên avabûna dewleta nûjen a Sûriyeyê de beşdarî kirine; çî di çarçoveya berxwedana li dijî kolonyalîzmê de di serdema Mandata Frensî de, û çî jî di çarçoveya avakirina sazîyên yekem ên siyasî û îdarî yên dewletê de piştî serxwebûnê. Beşdariya Kurdan beşek ji tevgera neteweyî ya giştî bû ku Sûriyeyê di wê qonaxê de şahitî kir, li wir girêdanên herêmî û neteweyî di nav projeyêke neteweyî ya nû-avabûyî de bi hev re têkildar bûn; projeyek ku hewl dida hebûna xwe ya siyasî xurt bike û taybetmendiyên nasnameya xwe ya hevpar di hemberî dijwariyên navxweyî û derveyî de diyarkirin.

Beşdariyên Kurdan di gelek waran de derketin pêş, di nav wan de warên siyasî, civakî, leşkerî û fikrî, ku alîkarî kirin ku hin ji bingehên yekem ên dewleta Sûriyeyê were danîn. Ev yek çî bi rêya beşdarbûna di tevgere neteweyî yên dijî kolonyalîzmê de bû, an jî bi rêya tevlibûna di karê siyasî, parlamenter û îdarî de di qonaxên damezrîner ên dewletê de. Lêbelê, tevî girîngiya wan a dîrokî, ev beşdariyan her dem bi qasî ku pêdivî bû nehatine belgekirin an jî bi awayekî hevseng di vegotinên fermî yên dîroka neteweyî de nehatine cihkirin. Ev yek bû sedema çêbûna valahiyêke diyarker di bîra dîrokî ya kolektîf de, li wir hin rolên pêkhatiyên bingehîn ên tevna civakî ya Sûriyeyê hatin paşguhkirin an lawazkirin.

Ji aliyê din ve, pêvajoya avakirina dewleta nûjen a Sûriyeyê ji destpêka xwe ve bi hewldanek ji bo avakirina nasnameyek neteweyî ya hevpar re hat hevalkirin. Lê ev proje gelek caran bi meylên navdigerî re têkildar bû ku hewl didan qada siyasî û çandî di nav çarçoveyê yekgirtî û hişk de yek bikin. Di vê çarçoveyê de, bi pêkhatiyên ne Ereb, di nav wan de Kurd jî, bi nêzîkatiyên cihêreng re muamele hat kirin; nêzîkatiyên ku di navbera hewldanên tevlikirina siyasî û siyasîyên helandinê ya çandî **R5**

Têkoşîn ew pênûs e ku bi wê bindestan dîroka xwe dinivîsin, bi tîpên hêvî û berxwedanê hatiye xêzkirin, û nexşeyêke rê li ber edalet û azadiyê dike.

Herêma Rojhilatê Navîn di Nav Guhertinên Mezin û Nûvekirina Bandorê de Domahî

pevçûnên navneteweyî li herêmê gelek caran ne bi rêya rûbirûbûna leşkerî ya rasterast a di navbera hêzên mezin de têne rêvebirin, belkî bi rêya pergaleke aloz a amûrên nekevnepî. Van amûran cezayên aborî dihewînin ku wek amûrek ji bo zextkirin û rêberkirina nû ya tevgera siyasî têne bikaranîn, piştgiriya nerasterast bi rêya aliyên navxweyî an herêmî, şerên sînodar an şerên bi navbeyan ku pevçûnê ji asta dewletên mezin vediguhezînin meydanên herêmî yê hêsantir, û her weha bikaranîna dosyeyên mirovî û siyasî wek kartên zextê di nav danûstandinên firehtir de ku ji sînorên herêmê derbas dibin.

Ev şewaza rêvebirina pevçûnê bûye sedema ku herêm di rewşeke domdar a tengezeriya dirêjdem de bişî. Krîz bi awayekî qutbûnî qediya nakin, belkî bi formên cuda ji nû ve derdikevin holê û ji şeweyekî ber bi şeweyekî din ve diguherin, bê ku çareseriyên dawî û domdar pêk werin. Di bin şert û mercên vê rastiyê de, gel dibin aliyê herî zêde bandorwergir û kêmîrîn şiyana bandorkirina li ser rêça van hevsiyên aloztir heye.

Civakên herêmî bûne çerxeya herî hêsana a vê pergala hevgirêdayî, ji ber ku ew encamên rasterast û nerasterast ên van pevçûnan hilgirin. Ev encam çî di şiklê hilweşîna aborî de be ku xizani û bêkariyê kûrtir dike, çî di şiklê pêlên koçberî û penaberiyê de be ku avahiya demografîk û civakî ji nû ve şekil dide, an jî bi têkçûna avahiyên sazûmanî û xizmetguzariyê re ku bingeha aramiya civakî pêk tînin.

Digel berdwamiya rewşa bêaramiya kronîk, herêm li hember denkleya dijwerekê radiweste: pevçûnên navneteweyî li ser axa wê têne rêvebirin, guhertinên herêmî di hundirê wê de şekil digirin, û gelan mesrefa herî mezin hilgirin bê ku şiyana têrê ya ji nû ve arastekirina rêça van guhertinan hebin.

Sêyem: Şer wek Avahiyeke Berdwam ne wek Bûyereke Demkurt

Di çarçoveya heyî ya ku Rojhilata Navîn jiyane de, şer êdî ne bûyereke istisnâ ye ku destpêk û dawiya wê di çarçoveyê demî ya zelal de were diyarkirin, û ne jî qonaxeke demkurt e ku bi îmzekirina peymanek siyasî an jî çareseriyê danûstandinê bi dawî dibe. Belkî hêdî hêdî veguherîye avahiyeke domdar û berfireh, ku di nav wê de astên cihêreng ên tundûtîjî, siyasî û aborî tîkildar dibin; bi awayekî ku şer bixwe dibe beşek ji pergala giştî ya rêvebirina pevçûnê, ne tenê teqînek derveyî ya ji wê pergale.

Ev guhertina bingehîn nîşan dide ku hin herêm êdî ne di rewşa şerê kevnepî de dijîn û ne jî di rewşa aştiyêke temam de ne, belkî ketîne nav qadaekî gewr û aloztir ku dikare wek “rewşa navberî ya domdar” were binavkirin. Di vê rewşê de, awayên cihêreng ên tundûtîjî bi astên cihêreng heye: şerên kê-m-hêz ku tê de xetên tîkîlî bi guherînan domdar diguherin bê ku biryar werin girtin,

herêmên ku di bin aramiyên lawaz de ne, û hin herêmên din ku rewşeke “ne aşti ne jî şer” dijîn; li wir leşkerî bi ewlehiyê re tîkildar dibe, siyasî bi aborî re tîkildar dibe, û aramî tenê rewşeke demkurt û her gav ketbar e.

Di bin vê şewaza şerê dirêj de, xwezaya dewletê û fonksiyonên wê bi kûrahî diguherin. Ji dewletê ku divê çarçoveyê hepar be û tundûtîjî ya yasayî monopole bike û aramiyê biparêze, di gelek rewşan de dibe beşek ji tora pevçûnên pir-astî, an jî dibe avahiyek ku hin fonksiyonên wê bi aktorên din ên navxweyî û derveyî re tê parvekirin. Ev guhertin hêdî hêdî saziyan lawaz dike; ne tenê di aliyê avahiya îdarî de, belkî di şiyana rastîn a sepandina qanûnê, pêşkêşkirina xizmetan, û hilberandina rewşa siyasî de jî.

Li gel vê yekê, şerên dirêj bandorên kûr li ser avahiya civakî ya civakan dihêlin. Rewşa pevçûna kronîk civak bi awayekî radikal ji nû ve li ser bingehên nasnameyî yê tengtir saz dike; nasnameyên neteweyî yê giştî paşve diçin û li şûna wan nasnameyên parçeyî derdikevin holê: etnîkî, olî, mezhebî an jî erdnîgarî. Ev parçebûn ne di şiklê nişka de pêk tê, belkî bi demê re kom dibe; encama nebûna aramiyê, kêmbûna baweriyê di nav pêkhatiyên civakî de, û nebûna projeyêke siyasî ya hevpar e ku dikare cihêrengiyê di çarçoveyê neteweyî an medenî ya hevpar de bigire.

Di heman demê de, tîgîna ku dikare wek “aboriya şer” were binavkirin berfireh dibe wek pergala aborî ya serbixwe. Ji şûna wê ku aborî amûrek ji bo pêşketin û aramiyê be, di şert û mercên pevçûnê de dibe pergala girêdayî bi berdwamiya rewşa leşkerî an ewlehiyê. Torên berjewendiyên derdikevin holê ku ji berdwamiya tengezarîyê sûd digirin, çalakiyên nefermî zêde dibin, û çavkaniyên aborî li ser bingeha mantîqa mayîn û pevçûnê ji nû ve têne saz kirin, ne li ser bingeha pêşketin û hilberînê. Ev yek dibe sedema xurtkirina rewşeke girêdana hevpar di nav hin aktorên aborî û rastiya nestewar de, ku bi vî awayî bi dawîkirina şer re carinan zehmettir dibe ji ya ku xuya dike.

Her weha, ev rêgez dibe sedema paşveçûna tîgîna dewleta civakî ku li ser peydakirina xizmetên bingehîn û garantîkirina edaleta civakî ava bûye, û li şûna wê modelê zêdetir ewlehîkirî derdikeve holê, ku tê de pêşîniyên ewlehiyê û leşkerî li ser perwerdehî, tenduristî, binesazî û pêşketinê têne danîn. Di hin rewşan de, ne tenê paşveçûna dewleta civakî pêk tê, belkî derketina entîtîyên pevçûnkar di nav heman qada de jî heye, ku her yek ji wan amûrên xwe yê îdarî û ewlehiyê heye; ev yek dibe sedema zêdebûna parçebûna desthilata giştî.

Li hember vê rastiyê, pirsîara kevnepî ya “kî şer bi ser dikeve?” pirsê kêmwate dibe, ji ber ku xwezaya şer bixwe guherîye. Ji ber vê yekê, mesele êdî ne tenê bi serketina aliyekî li dijî yê din bi awayekî dawî ve girêdayî ye, belkî bi awayê rêvebirina piştî şerê ku qet naqede tîkildar dibe; an jî bi awayekî rasttir, bi awayê jîyana bi rewşa pevçûna berdwam re ku xwe her tim ji nû ve hilberîne. Li vir siyasî bi aborî re tîkildar dibe, ewlehî bi civakî re, û pergaleke aloztir çêdibe ku tê de aramî bibe armancek zehmet, û aşti bibe rewşeke paşxistinî, şertdar an parçeyî.

Çarem: Cihê Dozên Dadperwer Di Bin Vê Tîkîlbûna Aloz de

Di nav vê dîmena herêmî û navneteweyî ya pir aloztir de, ku tê de astên pevçûnê bi hev re tîkildar dibin, navendên

biryardayîne pir dibin û berjewendiyên hêzên mezin û herêmî li hev dicivin, dozên dadperwer wek yek ji hêmanên herî zêde amade di asta prensîbê de û her weha yek ji hêmanên herî zêde hatine paşguhkirin di asta kiryarî de derdikevin pêş. Ji ber vê yekê, dozên ku bi azadiya siyasî, mafên medenî, dadweriya civakî û mafê gelan yê diyarkirina çarenûsa xwe ve girêdayî ne, ne rewayîya xwe ya exlaqî û ne jî pêdiviya xwe ya dîrokî winda kirine; lê ew niha di nav qada siyasî ya ku di bin zexta giran de ye dixebitin, qada ku tê de pêşîniyên siyasî li gorî pîvana hêzê têne saz kirin, ne li gorî pîvana dadê.

Di vê çarçoveyê de, ev doz ne wek rêyên serbixwe xuya dibin ku li gorî mantîqa xwe ya navxweyî û xwezayî pêş bikevin; belkî gelek caran ew di nav torên pevçûnên heyî de tîkîlîkirin, çî di asta herêmî de û çî di asta navneteweyî de. Bi vî awayî, ji daxwazên bingehîn ên mirovî û siyasî vediguherin bo hêmanên di nav denkleya firehtir de ku bi hevsiyên bandorê ve girêdayî ne, an jî dibin kartên danûstandinê di navbera aliyên pevçûnkar de, an amûrên zextê ku di demên taybet de di nav şert û mercên siyasî yê aloztir de têne bikaranîn. Ev veguherîn ne tenê şewaza muameleya bi van dozan re diguherîne, belkî wateya wan jî di hişmendiya giştî de ji nû ve saz dike û li ser şiyana wan a seferberkirinê û veguherîna wan bo projeyên rastîn ên guhertinê bandorê dike.

Yek ji pirsîrêkên bingehîn ên vê qonaxa heyî ew e ku dozên dadperwer êdî gelek caran di çarçoveya xwe ya rastîn a exlaqî û siyasî de nayên niqaşkirin, belkî bi listika rêzkirina peyman û hevalbendiyên navneteweyî û herêmî tîkîlî xwendin. Bi vî awayî, ew ji qada mafan tîkîlî veguhestin bo qada berjewendiyên, û ji qada nixan bo qada hesabên stratejîk. Ev xwarbûn dibe sedema tevlihevîkirina bingehê van dozan û rewşeke nezelaliyê diafirîne di navbera naveroka wan a rastîn û rolên ku di nav şert û mercên pevçûnê de ji wan re têne dayîn. Dema ku dozên dadperwer di vê çarçoveyê de tîkîlîkirin, ew beşeke girîng ji şiyana xwe ya bûna referanseke hevpar an hêzeke serbixwe ya pêşvebirinê winda dikin. Ji ber ku ew êdî bi helwestên hêzên ku wan piştgirî dikin an li dijî wan radiwestin ve tîkîlî girêdan, ne ku bi xwe wek mafên mirovî û siyasî yê nîkarin were parçebûn bîndarandin. Di vê çarçoveyê de, ew carinan dibin dosyeyên danûstandinê yê ku dikarin bibin mijara lihevhatinê, an amûrên zextê ku di demên danûstandinên siyasî de tîkîlî bikaranîn, an jî kartên ku di pevçûnên bandorê yê di navbera aliyên cihêreng de tîkîlî xebitandin. Ev yek hêdî hêdî wan ji naveroka wan a eslî ya azadîxwazî vala dike.

Lêbelê, ev doz ji dîmenê winda nebûne û hebûna xwe di kûrahiya civakî û siyasî de jî winda nekirine. Ew hîn jî bi hêz di hişmendiya gel de amade ne, her çend ku di qada medyayî û siyasî ya fermî de di bin dorpêçkirinê de bin. Ji ber ku gelan, di demên krîzên dirêj de, bi hêsantir ji pirsên xwe yê bingehîn ên girêdayî bi keramet, azadî û dadê re dest bernadin, her çend ku bersivdana van pirsan were paşxistin an jî di nav çarçoveyên din de ji nû ve were pênasîkirin.

Berdwamiya hebûna van dozan di hişmendiya civakî de nîşan dide ku dad tenê daxwazêke siyasî ya demkurt nîne, belkî pêdiviyêke bingehîn e di her civakê de ku hewl dide aramiya rastîn bi dest bixe. Ji ber ku nebûna dadê ne dibe sedema bidawîbûna pevçûnê, belkî dibe sedema ji nû ve hilberandina wê bi

şeweyên nû, ku dibe ku aloztir û dirêjtir bin. Ji ber vê yekê, her hewldanek ji bo avakirina aramiyêke domdar di herêmê de bêtir çareserkirina bingehê van dozan dê kê-m-be, ji ber ku aramiya bi zorê an demkurt nikare bibe şûna aramiya ku li ser hevsiyê di navbera hêz û mafan de ava bûye.

Ji vir ve, dikare were gotin ku dozên dadperwer, tevî hemû hewldanên paşguhkirinê, bikaranînê an ji nû ve çarçovekirinê, hîn jî hêmanê herî zêde amade ne ku di pêşerojê de ufqeke siyasî ya cihêreng ji nû ve vekin, ji ber ku ew bi bingehê tîkîliya di navbera mirov û desthilatdariyê de, di navbera civak û dewletê de, û di navbera rastî û imkanê de girêdayî ne.

Pêncem: Ber Bi Têgihîştinêke Nû ya Herêmê Ve

Xwendina Rojhilata Navîn îro êdî bi amûrên analîzê yê kevnepî yê ku bi dehsalan tîgihîştina siyasî rêberî dikirin ne gengaz e. Ew amûrên ku li ser dualîteyên sade û girtî ava bûbûn, wek: dewlet/opozîsyon, rojhilat/rojawa, eksen/eksenê dijber, an jî aramî/alozî. Her çend van nêzîkatiyan di qonaxên berê de xwedî şiyaneke şirovekirinê bûn, lê îro ew nekarin xwezaya dîmena heyî bi tevahî bigirin nav xwe. Ji ber ku ev dîmen bûye avahiyeke zêdetir pêkhatî, tîkildar û hevgirêdayî, heta ew astê ku veqetandina yek hêman ji tora tîkîliyên ku wê hilberînin û her dem ji nû ve diafirînin, zehmet bûye.

Herêm kete qonaxêke ku tê de aktorê siyasî êdî ne bi sînorên eşkere tê nasîn û ne jî xwedî nasnameyek domdar e. Her weha, bûyerê êdî bêtir çarçoveyên cihêreng ên ku li dora wan hene nayên tîgihîştin. Dewletê êdî ne yekîneya analîzê ya serbixwe ye, opozîsyon jî êdî ne blokeke yekparçe ye. Di heman demê de, tîkîliyên herêmî û navneteweyî jî êdî li gorî xetên zelal ên heval û dijmin, an navend û periferî nayên rêvebirin. Belkî hemû van tîgînan ketine nav rewşeke şilbûnê ya berdwam, ku li gorî guherîna hevsiyên hêzê û şert û mercên siyasî û meydanî dikarin ji nû ve bîndarandin.

Di vê çarçoveyê de, dikare were gotin ku em li hember qonaxêke ne ku tê de gelek astên rastiya siyasî, civakî û aborî bi hev re tîkildar dibin. Bi vî awayî, êdî ne gengaz e ku tu hêmanek ji yê din cuda were tîgihîştin. Siyaset bi aboriyê re ew qas tîkildar bûye ku biryara siyasî gelek caran zêdetir bi hesabên darayî, veberhênan, cezayên navneteweyî û bazarên enerjîyê ve girêdayî ye, ne ku tenê encama îradeyêke siyasî ya saf be. Ewlehî jî bi nasnameyê re tîkildar bûye, bi awayekî ku dabeşbûnên ewlehiyê dibin xetên ji nû ve şekildana civakî û çandî, û nasname bixwe dibin beşek ji amûrên pevçûnê, ne tenê derbirîna cihêrengiya xwezayî ya di nav civakê de. Her weha, pevçûna navxweyî jî rasterast bi hevsiyên navneteweyî ve girêdayî bûye, bi awayekî ku êdî nikare tu nakokiyêke navxweyî bi tevahî navxweyî bimîne; belkî zû zû dirêjahiya xwe di nav torên herêmî û navneteweyî yê firehtir de dibîne.

Ev tîkîlîna aloztir rastiyeke nû afirandiyê ku amûrên tîgihîştinê yê cuda dixwaze; amûrên ku ji analîza danasînî derbas dibin bo analîza bingehîn (binyadî), û ji xwendina bûyerê derbas dibin bo xwendina pergala ku wê hilberîne. Ji ber vê yekê, bûyer bi tenê êdî bes nake ku em tê bigihîjin ka çî diqewime; belkî pêwîst e ku em avahiya kûr a ku van bûyeran diafirîne fam bikin, çî ew avahiyeke siyasî be, an aborî, an ewlehî, an civakî. Di nebûna vê tîgihîştina kûr de, analîz vediguherîne bo vegotina dubare ya rastiyan

Têkoşîna Kurdî li Sûriyeyê

Siyasî

an jî paşguhkirina îdarî de di hin qonaxên dîrokî de diguheriyar.

Ev cihewazî di siyasetan de bû sedema çêbûna rewşeke nehevseng di tîkiliya navbera dewlet û civaka Kurdî de. Ji aliyekî ve, Kurd xwe wek beşek ji projeya neteweyî ya Sûriyeyê didîtin, di saziyên wê de beşdar dibûn û girêdana xwe bi wê re piştrast dikirin. Ji aliyê din ve, ew li hember rastiyeke siyasî û çandî bûn ku ne her dem taybetmendîya wan a neteweyî û zimanî wek pêkhatiyek bingehîn ji pêkhatiyên dewletê nas dikir. Ev nakokîya avahî bi rêya hêdfê hêdfê li ser şekildana hişmendîya siyasî ya Kurdî bandor kir û rê li ber belavbûna daxwazên zêdebûyî yên girêdayî bi naskirinê, dadê û wekhevîyê vekir; daxwazên ku di nav çarçoveya dewletê bixwe de hatin derbirin, ne li derveyî wê.

Ji ber vê yekê, dikare were gotin ku tîkiliya Kurdan bi avakirina dewleta nûjen a Sûriyeyê ne tîkiliyek periferîk an demkurt bû, belkî tîkiliyek damezrîner û bihevra bû ku di nav xwe de hem hêmanên beşdariyê û hevkarîya bingehîn di hewand, û hem jî hêmanên tengezarî û nehevsengîya di warê temsîl û naskirinê de. Ev yek bû sedema ku ev tîkilî bibe beşek bingehîn ji pirsgrêka firehtir a girêdayî bi xwezaya dewleta neteweyî li Sûriyeyê û sînorên şiyana wê ya qebûlkirina cihêngiyê di nav projeyêke neteweyî ya hevpar û domdar de.

Sêyem: Siyasetên Neteweyî di Qonaxa Piştî Serxwebûnê de

Bi bilindbûna tevgerên neteweyî yên Ereban li Sûriyeyê, bi taybetî ji nivê duyemîn ê sedsala bîstan ve, dewleta Sûriyeyê kete qonaxêke ji nû ve pênasekirina nasnameya xwe ya siyasî û çandî di nav çarçoveya projeyêke neteweyî ya navendî de ku hewl dida fikra dewlet-netewe ya xwedî nasnameyek yekgirtî xurt bike. Ev proje, di yek ji aliyên xwe yên bingehîn de, li ser fikra yekgirtina girêdana siyasî û çandî di nav çarçoveyêke neteweyî ya serdest de ava bûbû, bi armanca ku — li gorî dîtina xwe — aramiya dewletê biparêze û yekîtiya wê ya navxweyî di hemberî dijwariyên herêmî û navneteweyî de xurt bike.

Lêbelê, ev veguherîna di avahiya dewletê de li ser hemû pêkhatiyên civakî bi heman awayî bandor nekir. Ji ber ku siyasatên navendî yên bihêz derketin pêş ku rasterast li ser tîkiliya navbera dewletê û pêkhatiyên ne-Ereb bandor kirin, û di pêşîya wan de ji li ser Kurdan. Ev qonax bi bilindbûna meylên ku cihêngiya etnikî û çandî wek dijwariyek gengaz ji bo yekîtiya dewletê didîtin hate nîşankirin. Ji ber vê yekê, siyasatên îdarî, qanûnî û çandî hatin pejiwandin ku armanca wan ji nû ve şekildana qada giştî li gorî tîgihîştîneke yekrengtir a nasnameya neteweyî bû.

Di vê çarçoveyê de, Kurd li Sûriyeyê bi rêze siyasat û prosedûrên ku bandoreke kûr li ser rewşa wan a qanûnî, çandî û civakî hiştin rûbirû bûn. Ji wan yên herî girîng ev in:

- **Serjimêriya sala 1962-an li parêzgeha Heskê,** û encamên ku ji wê derketin, ku beşeke fireh ji Kurdan ji hemwelatîya Sûriyeyê hatin bêpar kirin. Ev yek rewşeke qanûnî ya taybet afirand ku bi dehsalan dom kir û rasterast li ser mafên medenî û siyasî yên van koman bandor kir.

- **Projeyên ji nû ve belavkirina demografîk li herêmên sînorî,** ku paşê bi navê siyaseta “Kembera Erebî” hatin nasîn. Van siyasatên armanc kirin ku avahiya niştecihî ya hin herêmên erdnîgarî yên hestiyar ji nû ve were şekildan, bi awayekî ku hesabên ewlehî û siyasî yên girêdayî bi rêxistina sînorên navxweyî û derveyî yên dewletê nîşan bide.

- **Sînardarkirina bikaranîna zimanê Kurdî di qada giştî de,** çî di perwerdehiyê, mediyayê an saziyên fermî de. Ev yek bandor li ser pêvajoya pêsketina zimanê Kurdî di qada giştî de kir û li ser pêvajoya veguhestinê û belavkirina wê di navbera nîşan de, di nav çarçoveya sazî de, tesîr hişt.

- **Kêmbûna naskirina saziyên çandî yên Kurdî di nav avahiya fermî ya dewletê de,** ji ber ku ev sazî gelek caran li derveyî çarçoveya qanûnî ya rêkûpêk man an jî tenê di nav sînorên çalakiyêke sînardar de kar kirin. Ev yek li ser şiyana wan a derbirîna çandî û rêxistinî bandor kir.

Ev siyasat, çî ji aliyê dewletê ve were dîtin ku hewl dida navdengîya xwe xurt bike û nasnameya xwe ya neteweyî di nav şert û mercên herêmî yên ne aram de ava bike, an jî ji aliyê civaka Kurdî ve were dîtin ku wan wek destdirêjiyek li hebûna xwe ya çandî û mafî qebûl kir, bingehê pirsgrêka dîrokî ya dirêj-dema avêt ku bi xwezaya tîkiliya navbera her du aliyên ve girêdayî bû. Ev yek bû sedema kêmbûna hêdfê-hêdfê ya asta bawerîya hevbeş, kûrtkirina hesta nenaskirinê, û ji nû ve hilberandina nasnameya Kurdî di nav çarçoveyêke siyasî ya hestiyartir de li hemberî mijarên maf û temsîlê.

Ji ber vê yekê, dikare were gotin ku qonaxa piştî serxwebûnê ne tenê qonaxêke avakirina dewleteke navendî bû, belkî di heman demê de qonaxêke ku tê de yek ji herî aloztirîn dosyeyên dîroka nûjen a Sûriyeyê şekil girt; ew jî dosyeya tîkiliya navbera dewletê û civaka Kurdî ye, bi hemû aliyên xwe yên qanûnî, siyasî û çandî ku bandorên wan hîn jî heta îro berdewam in.

Çarem: Tevgera Siyasî ya Kurdî û Pêsketina Hişmendîya Neteweyî

Di hemberî veguherînên siyasî û civakî yên ku Sûriyeyê di qonaxa piştî serxwebûnê de şahitî kir, û siyasatên navendî yên ku bi wan re hatin û li ser avahiya qanûnî û çandî ya civaka Kurdî bandor kirin, hêdfê hêdfê taybetmendiyên tevgerake siyasî ya Kurdî ya rêxistinîkirî dest bi şekilgirtinê kir. Ev tevger bi gelek awayan xwe derxist holê û di qonaxên dîrokî yên li pey hev de, di nav şert û mercên siyasî yên pir tevlihev de pêş ket. Ev tevger wek bersiveke xwezayî li hember komkirina şert û mercên dîrokî yên paşguhkirinê an kêmbûna naskirinê derket holê, û di heman demê de wek îfadeya veguherîna hişmendîya Kurdî ji asta civakî û çandî ber bi asta siyasî ya rêxistinîkirî ve hate dîtin.

Tevgera siyasî ya Kurdî li Sûriyeyê ji destpêka xwe ve bi pîrrengîya xwe ya îdeolojîk û rêxistinî hat diyarkirin. Ew di nav çarçoveyêke yekgirtî de nehat avakirin, belkî wek kom û rêbazên cihêreng derket holê ku di dîtînen xwe, şewazên xebatê û pêşengiyên siyasî de ji hev cuda bûn. Hin ji van rêbazan girîngiyê dan daxwazên çandî, zimanî û îdarî di nav çarçoveya dewleta Sûriyeyê

de, bi wê baweriyê ku çareserî di firehkirina qada mafan de di nav avahiya heyfê de ye. Di heman demê de, rêbazên din hêdfê hêdfê ber bi daxuyandina mijarên firehtir ve çûn ku bi xwezaya naskirina siyasî, mafên neteweyî, sînorên ne-navdengîyê û şeweyê dewletê û pêşeroja wê ya destûrî ve girêdayî bûn.

Tevî vê pîrrengiyê, xala hevpar a navbera hemû van hêzên siyasî ew bû ku hebûna pirsgrêka Kurdî li Sûriyeyê piştrast dikirin û pêdivîya naskirina wê wek pirsgrêka siyasî-qanûnî, ne tenê wek mijareke çandî ya periferîk. Ev veguherîn di gotara siyasî de veguhestîneke girîng bû ji asta daxwazên beşdarî ber bi asta danîna pirsgrêka firehtir ve ku bi cihê Kurdan di nav dewleta Sûriyeyê de û bi xwezaya peymanî civakî ya ku tîkiliya navbera pêkhatiyên cihêreng rêk dixwe ve girêdayî bû.

Her weha, pêsketina tevgera siyasî ya Kurdî li Sûriyeyê nikare ji çarçoveya Kurdî ya herêmî ya firehtir ve were tîgihîştin. Ev tevger bi awayekî êşkere ji tecrubeyên Kurdan li parçeyên din ên Kurdistanê, bi taybetî li Iraq, Tirkiyeyê û Îranê, bandor wergirt. Tîkiliyên siyasî û fikrî yên navbera van qadan alîkarî kirin ku ew tişt ku dikare wek hişmendîya neteweyî ya Kurdî ya derbasî sînoran were navandin pêş bikeve. Ev hişmendî li ser tîgihîştina yekbûna girêdana dîrokî û çandî ava bû, tevî cihewaziyên şert û mercên siyasî û rejîmên rêveber.

Ji bo jiyanêke çêtir, edaleta firehtir, û pêşerojek ku li hemûyan şayeste be.

Lêbelê, ev bandora herêmî taybetmendîya rewşa Sûriyeyê tune nekir, belkî di nav şert û mercên wê yên taybet de bi wê re tîkildar bû. Ji ber ku avahiya siyasî ya Sûriyeyê, tevliheviya civakê û xwezaya dewleta navendî sînorên taybet li ser şeweyê tevgera siyasî ya Kurdî û rêyên pêsketina wê danîn. Ji ber vê yekê, hişmendîya neteweyî ya Kurdî li Sûriyeyê di nav dengekeke dualî de pêş ket: ji aliyekî ve bandorbûna wê ji qada giştî ya Kurdî, û ji aliyê din ve şekilgirtina wê di nav çarçoveyêke navxweyî ya Sûriyeyê de ku siyasî bi îdarî re, û ewlehî bi civakî re tîkildar dibin.

Bi vê wateyê, nikare bi tevgera siyasî ya Kurdî wek komeke yekgirtî û neguherbar were nêrîn. Belkî ew pêvajoyêke dîrokî ya berdewam û guherbar e ku pêsketina hişmendîya Kurdî bixwe nîşan dide; ji hişmendîyêke çandî û civakî ber bi hişmendîyêke siyasî ya rêxistinîkirî ve, ku hewl dide cihê Kurdan di nav dewleta Sûriyeyê de ji nû ve pênase bike û tîkiliya navbera nasname û hemwelatîyê di nav çarçoveyêke firehtir û hevsengtir de ji nû ve ava bike.

Pêncem: Têkoşîna Kurdî di çarçoveya krîza Sûriyeyê de (2011 û piştî wê)

Krîza Sûriyeyê ya ku di sala 2011-an de dest pê kir, di dîroka siyasî ya nûjen a Sûriyeyê de xalek veguherînê ya bingehîn pêk anî; ne tenê di asta avahiya dewletê û saziyên wê de, belkî jî di asta ji nû ve şekildana tîkiliya navbera navend û periferîyan, û di asta ji nû ve pênasekirina lîstikvanên siyasî di qada Sûriyeyê de. Di vê çarçoveyê de, pirsgrêka Kurdî wek yek ji dosyeyên herî hestiyar û tevlihev derket pêş; ji ber ku ew jî pirsgrêka daxwazên mafî û siyasî di nav dewletê de veguherî bo lîstikvanek siyasî û îdarî ya rasterast li ser erdê, di şert û mercên guhertinê kûr ên ku li avahiya desthilatdariya navendî çêbûn de.

Bi lawazbûna kontrola dewletê li hin herêmên bakur û bakur-rojhilatê welat, rewşeke vala ya îdarî û ewlehiyê derket holê. Ev valahî zû bi avakirina rêveberiyên herêmî yên bi xwezaya Kurdî hat dagirtin, ku paşê pêş ketin û bûn modelên rêxistinî yên tevlihevtir, ku saziyên sîvil, îdarî û leşkerî di nav xwe de digirtin. Ev pêsketin di çend şeweyan de xuya bû, ji rêveberîya xweser heta meclîsên herêmî, û heta avakirina strukturên rêveberîya herêmî ku hewl didin jiyanê rojane di şert û mercên awarte yên şer de rêk bixin.

Di vê qonaxê de, Kurd wek yek ji lîstikvanên sereke yên sahneya nû ya Sûriyeyê derketin pêş; ne tenê di asta rêveberîya herêmên xwe de, belkî jî di çarçoveya şerê li dijî rêxistinên têkoşer ên tundrew ku di dema krîzê de derketin holê de, yên ku metirsiyêke hebûn li ser civakên herêmî bi hemû pêkhatiyên wan avêtin. Ev rola bû sedema veguherîna cihê pirsgrêka Kurdî di hişmendîya herêmî û navneteweyî de; ji ber ku ew êdfê ne tenê di nav çarçoveya navxweyî ya Sûriyeyê de hate nîqaşkirin, belkî bû beşek ji nîqaşên firehtir ên tîkildar bi şerê dijî terore, aramiya herêmê, û pêşeroja dewleta Sûriyeyê.

Di heman demê de, Kurdan hewl dan ku dîtîneke siyasî ji bo pêşeroja Sûriyeyê ava bikin, ku li ser ji nû ve lêkolîna şeweyê dewletê û xwezaya pergala rêveberiyê ava bûbû; bi girîngîya pejiwandina modelên nermtir di rêveberîya cihêrengiyê de, wekî ne-navdengîya siyasî û îdarî, û piştrastkirina mafên çandî, zimanî û neteweyî di nav çarçoveyêke destûrî ya zelal de. Ev dîtîna wek hewldanek ji bo hevahengkirina parastina yekîtiya dewleta Sûriyeyê ji aliyekî ve, û naskirina cihêrengîya neteweyî û çandî ji aliyê din ve hate pêşkêşkirin; wek şertê bingehîn ji bo aramiya siyasî ya dirêj-dem.

Lêbelê, ev qonax ne sade û ne aram bû, belkî bi tevliheviya kûr a ku ji hevkeşeya faktorên cihêreng ên navxweyî, herêmî û navneteweyî pêk hatibû hate nîşankirin. Ji ber ku pirsgrêka Kurdî kete nav tordekî tevlihev ên hevsengiyên geopolîtîkî, ku tê de berjewendiyên hêzên herêmî û navneteweyî li ser erdê Sûriyeyê li hev tîk çûn. Ev tevliheviya bandor kir li ser alozkirina rêyên çareseriyên siyasî, û kir ku pêşeroja wan herêman ne tenê bi hevkeşeyên navxweyî yên Sûriyeyê ve girêdayî be, belkî jî bi veguherînên pergala herêmî û navneteweyî ve girêdayî be.

Bi vî awayî, dikare were gotin ku tîkoşîna Kurdî piştî 2011-an ne tenê berdewama pêvajoyêke dîrokî ya berê ye,

“Hiş wek erdê ye; divê were çandin da ku hilberîne; ji ber ku ramanên mezin ji tovên zanîn û xwedîlêkolînê (tefekkûrê) mezin dibin.”

Têkoşîna Kurdî li Sûriyeyê

Domahî

belkî ket qonaxêke nû ya tevlihevtir û girêdayîtir, ku tê de kiryarê Kurdî bû beşek ji formula ji nû ve şekildana xwe ya dewleta Sûriyeyê; di nav rewşêke siyasî ya vekirî ya ku hîn jî gelek ihtimal tê de heye, û tê de pirsên nasname, desthilat û naskirin di nav çarçoveyêke nehatiye temam kirin de têkildar dibin.

Şeşem: Pirsgirêka Nasnameyê di navbera Neteweyî û Neteweyî de

Têkiliya di navbera nasnameya Kurdî û nasnameya Sûriyeyî de yek ji herî hestiyar û tevlihevî pirsgirêkên di çarçoveya pirsgirêka Kurdî de tê hesabandin. Ev têkilî ne tenê bi cudabûna çandî an zimanî di nav çarçoveyêke erdnîgarî ya yek de ve girêdayî ye, belkî digihîje bingehên kûr ên tîgîna dewleta nûjen bixwe û xwezaya girêdana siyasî di civakên pîrêkhatê de. Ji ber vê yekê, pirsgirêk ne tenê nakokiyêke sade di navbera du nasnameyan de ye, belkî îfadeya tevliheviyêke pêkhatî ye ku di nav xwe de astên cihêreng ên girêdanê digire: girêdana neteweyî, girêdana dewletî (neteweyî), û girêdana siyasî-mafî.

Di astê pratîkî û siyasî de, Kurdan li Sûriyeyê di hemû rêbaz û xetên fikrî de girêdana xwe ya neteweyî bi Sûriyeyê re piştrast dikin, wek ku Sûriyê çarçoveya siyasî û dewleta ku wan bi pêkhatiyên din re yek dike ye. Lêbelê, ev girêdana neteweyî ne ji nasnameya Kurdî cihê tê fêm kirin, belkî wek çarçoveyêke hevpar tê nêrin ku dikare qebûlkirina cihêrengiya neteweyî û çandî di nav dewletekê de veke. Ji ber vê yekê, daxwazên Kurdî ne ji mantîqa veqetîne derdikevin, belkî ji mantîqa ji nû ve pênasekirina dewletê bixwe derdikevin, li ser bingehên hevsgirtir û adiltir, ku rê bidin tevlikirina cihêrengiyê di nav avahiya destûrî û saziyî ya zelal de.

Di aliyê din de, ev pirsgirêk dijwariyêke teorîk û siyasî ya kûr derdixe holê ku girêdayî ye bi şiyana dewleta neteweyî ya nûjen, di şewaza wê ya navendgerî ya kevneşopî de, ji bo qebûlkirina cihêrengiya neteweyî bêtir ku avahiya wê were perçe kirin an yekîtîya wê ya siyasî lawaz bibe. Ji ber ku modela klasîk a dewleta neteweyî gelek caran li ser bingehê yekrengiya çandî û zimanî hatiye avakirin, an jî herî kêm li ser bilindkirina nasnameyê navendî di qada giştî de, ev yek dike ku naskirina nasnameyên din ên neteweyî ji nêrîna vê modelê ve bibe pirsgirêkeke girîng.

Ji vir ve, pîrsek bingehîn derdikeve: gelo dikare yekîtîya dewleta neteweyî bi cihêrengiya neteweyî ya di nav wê de were hevaheng kirin? An jî berdewamkirina paşguhkirina wê cihêrengiyê dibe sedem ku krîzên nasnameyê di nav dewletê de ji nû ve werin hilberandin? Ev pîrs ne tenê li ser rewşa Kurdî ye, belkî li ser piraniya dewletên pir-etnîkî yên cihanê têkildar e; lêbelê di rewşa Sûriyeyê de ev pîrs bi giranî û tundîyê zêdetir derdikeve holê ji ber komkirina dîrokî û siyasî ya dirêj.

Ev nîqaş bi xwe re deriyek vedike ji bo lêkolîna modelên alternatîf ên rêveberiya dewletê, ku ji modela navendgerî ya hişk derbas dibin ber bi şeweyên nermtir ên dabêşkirina desthilat û rêveberiya cihêrengiyê. Di nav van modelan de ne-navendgerîya siyasî û îdarî, federalîzm, û şeweyên xweseriya fireh wekî vebijarkên teorîk û pratîkî derdikevin pêş, bi armanca ji nû ve rêxistina tîkiliya navbera navend û periferiyên li ser bingehên hevsgirtir. Lêbelê, ev model, tevî hebûna wan di nîqaşên akademîk û siyasî de, hîn jî bi şert û mercên taybet ên Sûriyeyê ve girêdayî ne, û bi şiyana lîstikvanên siyasî ve girêdayî

ne ku bi hev re bigihîjin peymanê civakî ya nû ku dewlet, hemwelatîbûn û nasname ji nû ve pênase bike.

Bi vî awayî, pirsgirêka nasnameyê di navbera Kurdan û Sûriyeyan de nikare tenê di aliyê çandî an siyasî ya rasterast de were sînorkirin, belkî divê wek pirsgirêkeke avahî were fêm kirin ku bi xwezaya dewleta nûjen bixwe ve girêdayî ye; dewletek ku divê ji mantîqa yekrengiya zorê ber bi mantîqa cihêrengiya rêxistinîkirî ve biguhere, û ji tîgîna hemwelatiya formal ber bi tîgîna hemwelatiya beşdarî ve ku cihêrengiyê wek beşek ji avahiya dewletê, ne wek metirsî li ser wê, qebûl dike.

Heftem: Têkoşîna Kurdî di navbera rastiya siyasî û daxwazên pêşerojê de

Dikare were gotin ku tîkoşîna Kurdî li Sûriyeyê di qonaxên xwe yê pêşkeftî de ji wê re derbas bûye ku tenê bersivê siyasî be li hember komkirinên dîrokî yê siyasî navendgerî an jî dîyardeyên derxistin û paşguhkirinê. Belkî ew şeweyekî tevlihevtir girtiye ku di wê de wek projeyêke siyasî ya temam tê xuyang kirin, projeyek ku hewl dide tîkiliya di navbera pêkhatiyên Sûriyeyê de li ser bingehên nû, hevsgirtir û firehtir ji nû ve ava bike. Ev veguherîn ji “bersivdanê” ber bi “projeyê” ve pêşketineke kalîteyî di avahiya hişmendîya siyasî ya Kurdî de nîşan dide, ji ber ku daxwazê di tenê bi çareserkirina neheqiyên dîrokî ve sînordar nîn, belkî berfireh bûne û dîtineke pêşerojî ya li ser xwezaya dewleta Sûriyeyê û şewaza pergala wê ya siyasî jî di nav xwe de digirin. Di vê çarçoveyê de, komek daxwazên bingehîn pêk tên ku çarçoveya giştî ya vê projeyê siyasî pêk tînin, û dikarin wek xalên bingehîn di her nîqaşek pêşerojî de li ser avakirina peymanê civakî ya nû li Sûriyeyê werin dîtin. Ji wan girîngtir ev in:

- **Naskirina destûrî ya nasnameya Kurdî** wek pêkhatiyek bingehîn ji pêkhatiyên dewleta Sûriyeyê, bi awayekî ku ev naskirin di çarçoveya herî bilind a yasayî ya dewletê de were sabît kirin, ne tenê di nav lihevhatinên siyasî yê demkî an siyasî îdarî yê guhertinbar de.

- **Piştirastkirina mafên çandî û zimanî**, di nav de mafê hînkirin û bikaranîna zimanê Kurdî di perwerdehiyê, mediyayê û jiyana giştî de, bi awayekî ku parastina nasnameya çandî di çarçoveya hemwelatiya wekhev de were xurt kirin.

- **Beşdarbûna wekhev di desthilat û dewlemendiyê de**, bi awayekî ku prensîba dadperweriyê di dabêşkirina çavkaniyên neteweyî û nûnertiya siyasî de were pêkanîn, û nehevsgirtiyên dîrokî di tîkiliya navbera navend û herêman de werin çareser kirin.

- **Pejirandina modela rêveberiyekê ku li ser ne-navendgerîya siyasî û îdarî ava bûye**, wek formûlek rêxistinî ku armanca wê rêveberiya cihêrengiyê di nav dewletê de ye û ku dijwariya tansiyona navbera navend û herêman cihêreng kêm bike, bi dayîna desthilatên firehtir ji rêveberiyên herêmî re di çarçoveya yekîtîya dewleta Sûriyeyê de.

Lêbelê, ev daxwaz, tevî zelaliya wan a teorîk û siyasî, hîn jî bi komek şertên objektîf ve girêdayî ne ku şiyana pêkanîna wan an jî astengbûna wan diyar dikin. Di pêşiya van şertan de xwezaya pêvajoya siyasî ya li Sûriyeyê tê, û ka gelo ew dê ber bi lihevhatineke giştî ve here ku dewletê li ser bingehên nû ji nû ve ava bike, an jî dê di çarçoveya hevsgirtiyên qismî û nakokiyên vekirî de bimîne. Her weha, pêşeroja van daxwazan bi şiyana aliyên cihêreng ên Sûriyeyê ve girêdayî ye ku, bi hemû pêkhatiyên xwe yê siyasî û civakî, bigihîjin

peymanê civakî ya nû ku tîgînen hemwelatiyê, nasnameyê, desthilatê û dadperweriyê ji nû ve pênase bike, bi awayekî ku cihêrengiya heyî di nav xwe de bihêle û bipejirîne, ne ku wê derbas bike an jî paşguh bike. Bêtir ve çarçoveya lihevhatî ya giştî, her çareseriya qismî dê ji hêla lawaziyê ve were tehdîdkirin, û tîkiliya di navbera pêkhatiyên de dê her dem li ber xetera ji nû ve hilberandina tansiyonên bimîne.

Ji ber vê yekê, tîkoşîna Kurdî di aliyê xwe yê niha de tenê wek rêzek daxwazên siyasî nayê fêm kirin, belkî wek beşek ji hevkeşeyêke firehtir ku bi pêşeroja dewleta Sûriyeyê bixwe ve girêdayî ye, û bi şiyana wê ya derbasbûnê ji mantîqa nakokiyê ber bi mantîqa hevpariyê ve, û ji rêveberiya krîzê ber bi avakirina aramiyê ve. Ev hemû di nav dîtineke ku cihêrengiyê ne wek astengî li hember dewletê, belkî wek yek ji şertên herî girîng ên berdewamî û pêşketina wê dibîne de pêk tê. Di encamê de, tîkoşîna Kurdî li Sûriyeyê rewşêke dîrokî û siyasî ya tevlihev temsîl dike ku di bingehê xwe de krîza avakirina dewleta nûjen li Rojhilata Navîn û pirsgirêka rêveberiya cihêrengiyê di nav çarçoveyêke neteweyî ya hevpar de nîşan dide. Ji ber vê yekê, ew ne tenê nakokiyêke nasnameyî ye, belkî îfadeya hewcehiyêke kûr e ji bo ji nû ve pênasekirina tîgînen hemwelatiyê, dadperweriyê û naskirinê.

Pêşeroja pirsgirêka Kurdî li Sûriyeyê nikare ji pêşeroja Sûriyeyê bixwe were veqetandin. Her çareseriyeke domdar pêdivî ye ku li ser prensîba hevpariya rastîn di navbera hemû pêkhatiyên de, û li ser naskirina hevdu ya maf û erkên wan ava bibe, di nav dewleteke ku ji bo hemûyan cih heye bêtir derxistin an paşguhkirinê de.

Bi vî awayî, tîkoşîna Kurdî ne tenê dibe pirsgirêkeke taybet a Kurdan, belkî dibe beşek ji pirsiyareke mezintir li ser şiyana avakirina dewleteke nûjen li herêmê; dewleteke ku li ser cihêrengiyê li şûna derxistinê, li ser pîrrengiyê li şûna yekrengiyê, û li ser hemwelatiyê li şûna girêdanên teng ava bibe.

Dîtina Azadiya Me

Dîtina Me — Domahî

dimînin. Ji ber ku rastî ne bi qîrînê tê dîtin, belkî bi diyalogê, zanînê û rexneya berpirsiyar tê keşkirin.

«Azadiya Me» ne tenê rojnameyek e, belkî qadeke vekirî ji bo ramana azad, minberek ji bo nîqaşa berpirsiyar, û hewldanek nîz e ji bo beşdarîkirina avakirina hişmendiyêke siyasî û çandî ya gihiştî. Dîtina me ew e ku peyv bibe pirek ber bi tîgîhiştinê ve, ne amûrek ji bo dabêşbûnê; ku medya bibe amûrek ji bo ronakbûriyê, ne ji bo xapandinê; û ku azadî, dadperwerî û rûmeta mirovî her dem bibin prensîbên ku em di hemû tiştên ku dinivîsin û belav dikin de pê rê dimeşin.

Azadiya me ji hişmendîya me dest pê dike, bi dadperweriyê mezin dibe û bi rûmetê dijî.

“Azadiya Me” ne tenê rojnameyek e, belkî qadeke ku tê de gotin bi azadî tê dinê, û tê de hişmendî li ser ronahiya rastî û kerametê tê avakirin.

siyasî

Huşmendîya siyasî li hemberî xapandina ragihandinê

Di serdemê de ku ekranan zêdetir dibin ji rastiyan, êdî şerê siyasî ne tenê di qadên desthilatdariyê an jî di koridorên destûrî de tê sînorkirin, lê veguhezîna qada herî xeternak û kûr: qada huşmendiyê. Li wir, ku bawerî berî biryaran tene şiklê kirin, û ku peyvêk dikare gelê hilweşîne an jî neteweyek ava bike, xapandina ragihandinê bûye yek ji amûrên herî xeternak ên ji nû ve avakirina rastiye.

Ragihandinê êdî ne tenê veguhêzê nûçe ye, lê di gelek rewşan de bûye afirînerê wê an jî ji nû ve çêkerê wê li gorî berjewendiyên veşartî yê ku li pişt perdeyê siyasî û aborî tene rêvebirin. Li vir paradoksê eşkere dibe: agahî ya ku divê hiş û aqil ronî bike, dikare bibe amûrek ji bo vemirandina wan, ger standartên rexnekirin û vekolînê ji dest berde. Huşmendîya siyasî, di bingehê xwe de, ne tenê zanîna bûyeran e, lê şiyana vekolîna axaftinê, xwendina ya li pişt peyvên, û fêmkirina ku her çîrok nêrînek di nav xwe de digire. Rastî ne her tim ew e ku tê gotin, lê carinan jî ew e ku tê veşartin. Ji ber vê yekê, hemwelatiyê hişyar ew e ku ne tenê nûçeyan bikar tîne, lê bi domdarî wan dipirse û wan di çarçoveya dîrokî, siyasî û civakî de bi cih dike.

Xapandina ragihandinê bi gelemperî bi awayekî rasterast û eşkere naxebite, lê bi dubarekirin, hilbijartin û çarçovekirinê tê xwarê. Ragihandinê dibe ku ne derewan bike, lê ew diyar dike çî beje û çî beje, çawa bide nîşandan, û bi çî zimanî wê pêşkêş bike. Li vir xetereya rastîn heye: veguherandina alîgirî ji bo “rastiyek” ku wekî tiştêkî xwezayî û qebûlkirî tê dîtin.

Huşmendîya siyasî hêza li hember wê herikînê ye. Ew ne helwestek hestî ye, lê pratîkek aqilî ya domdar e ku li ser gumanê metodolojîk, berhevkarîna çavkaniyan, û fêmkirina berjewendiyên ku li pişt her axaftina ragihandinê heye, ava dibe. Agahî dema ku ji çarçoveyê wê tê derxistin, nîvê wateya xwe winda dike, û dema ku bi awayekî hilbijartî tê pêşkêşkirin, dikare bibe amûrek xapandinê. Di civakên ku rexne û şopandina aqilî tê de lawaz dibe, gel hêsantir tê rêvekirin û amade dibe ku çîrokên amade wekî rastiye dawa qebûl bike. Li vir siyaseta ji qadekî nîqaşê ya giştî dibe qadek ji bo çêkirina qebûlkirinê, ne çêkirina huşmendiyê. Rûbirûbûna xapandina ragihandinê ne bi qedexekirin an jî kontrolê tê kirin, lê bi avakirina mirovekî ku dikare fêm bike û bipirse. Ev şer berî ku siyasî be, şerêkî perwerdehî û çandî ye. Her çiqas asta perwerdehiya rexnekirî bilind bibe, bandora propagandayê kêm dibe; û her çiqas azadiya fikrê berfireh bibe, qadê manipulasyona hişan tengtir dibe. Di encamê de, huşmendîya siyasî ne lûksê fikrî ye, lê şeweyek ji parastina hebûnî ya civakan e. Gelên ku rexneya wan tune ye, hêsan tene rêkîrin, her çiqas ew bi xwe bawer bikin ku ew hilbijartinê dikin. Lê gelên ku fêr dibin çawa bifikirin ne çî bifikirin, tenê ew dikarin li hember xapandinê.

Kurd û xewna dewletê di navbera vedigerîna asabiyetan de

BI PÊNÛSÊ AZADÎ — NIVÎSANDINA AZAD Û BERPIRSYAR

Yek ji pirsên herî amade di hişmendîya kurdî de ew pirs e ku di dîmenê xwe de hêsan xuya dike, lê di kûrahîyê de barêke mezin ji êş û ramandinê hilgirtîye: çima piraniya gelên cîhanê dewletên neteweyî yê xwe an jî şeweyên herêmî û rêveberiyên xweser bi dest xistine ku hebûn û nasnameyên wan biparêzin, lê Kurd, tevî hejmarê wan yê mezin û hebûna wan a dîrokî li axa xwe, hîn jî di rewşek belavbûn, parçekirin û bêsekinî ya siyasî de dijîn?

Armanca vê pirsê ne ew e ku em sûcdarekî amade bibînin an jî pirsîrêkê bi sedemek yekane kêmkirin.

Azadiya Me... Ne Şiar e, Belkî Projeyeke

Domahî

di navbera rastî û propagandayê de, an di navbera rexne û sûcdarkirinê de, an jî di navbera cihêbûna rewşa û dijminatîya çêkirî de hilnagire. Em di demekê de dijîn ku tê de minber zêde dibin, lê maneyan kêmkirin; cihên belavkirinê fireh dibin, lê qada rastîyê teng dibe.

Ji vir ve, «Azadiya Me» wek hewcedariyek fikrî, siyasî û exlaqî derdikeve holê, ne wek projeyeke medyayî ya demkurt. Ew hewldanek e ji bo vegeandina maneyê di nav gulûla derewîn de, û ji bo vegeandina rêzê ji mirov re wek armanca sereke ya jiyane, ne wek amûrek di nakolîyên desthilat, bandor û berjewendîyan de.

Di rexneya rastiya siyasî de

Rexnekirina rastiya siyasî nayê wateya ku mirov li hember aliyek taybet raweste, belkî wateya wê rûbirûbûna bi mentiqekê ye ku li gelek beşên dîmena giştî serdest bûye: mentiqê monopolkirina rastîyê, siyasîkirina girêdanan û bikaranîna doza mezin ji bo berjewendiyên teng, ne ku bibin piranî ji bo diyalog û têgihîştina mirovahî.

Dema ku siyaseta ji amûrek ji bo rêvebirina cihêbûnê vediguhere bo amûrek ji bo derxistinê, û dema ku mirov di nasnameyek teng an dilsoziyek yekalî de tê kurtkirin, rexne bibe erkeke exlaqî berî ku bibe helwesteke fikrî an siyasî. Ji ber ku civak bi pîrozkirina kor nayên pêş, belkî bi xwepirsîn, rexne û hesabxwestinê pêş dikevin.

Azadî û hişmendî: Têkiliyek nayê qutkirin

Nikare li ser azadiyê bê axaftin bêyî hişmendiyê, ji ber ku azadî ne diyariyek ji derve ye, belkî nîrxek e ku pêşî di hundir de tê avakirin. Mirovê ku hişmendîya rexneyî tune ye, dikare ji yek şeweyê girêdayîbûnê derbasî şeweyekî din bibe bêyî ku haya wî jê hebe.

Ji ber vê yekê, projeya «Azadiya Me» tenê bi parastina azadiyê wek daxwazekê siyasî sînardar nabe, belkî hewl dide ku wê wek çand, reftar û rêbazekê ramanê bi cih bike. Azadî ji mafê pirsînê dest pê dike, ji cesareta ramandinê, ji redkirina rastîyên amadekirî û ji şiyana cudakirinê di navbera rastî û propagandayê, û di navbera zanîn û telqînê de.

Medya di navbera eşkerîkirina rastîyê û derewkirina wê de

Medya ne tenê veguhêzerek bêalî ya bûyeran e, belkî aktorekî bandorker e di

Pirsîrêka kurdî di dîroka xwe ya dirêj de rastî rêzek faktorên herêmî û navdewletî yê pir tevlihev hatiye, û bi şer, peyman û berjewendiyên siyasî re rûbirû bûye ku rê li ber damezrandina Dewleta Kurdistanê girtine. Lê dîsa jî, pêwîst e Kurd wê hêza şehremendiyê hebe ku xwe rexneyî bikin, ji ber ku gelên ku rexneyîkirina xwe nekin, her çiqas zordarî jî li ser wan zêde be, dîsa di nav xeletiyên xwe de dimînin.

Gel bi tenê bi hestê ne pêşve diçe, û bi tenê bi xeyala dîrokê jî pêşerojê ava nake, lê diçe ji girêdanên kevneşopî û teng ber bi qada welatîbûn, saziyan, qanûn û hişmendîya siyasî. Li vir pirsê giran xuya

avakirina hişmendîya giştî û çêkirina têgihîştinên civakî de. Ji vir ve berpirsiyariya wê ya mezin dest pê dike.

Medyaya ku tenê tiştê ku ji wê tê xwestin dubare dike, vediguhere amûrek ji bo dubarekirina çîrokên amadekirî. Lê medyaya ku bi lêgerîna rastîyê ve girêdayî dimîne, her çiqas ew dijwar an biha be jî, dibe hevkarê avakirina hişmendîyê serbixwe û gihîştî.

Em bawer in ku erkê medyayê ne xemilandinê rastîyê ye û ne jî xerakirinê wê; belkî eşkerîkirina wê ye wek ku heye, bi hemû nakolî û tevliheviyên wê re. Ji ber ku rastî ji tenê yek goşeyê xuya nake, di tenê yek çîrokê de nayê kurtkirin û aliyek tenê nikare wê xwedî bike.

Nasnameya me û cihê me

«Azadiya Me» ne minberek e ji bo bêalîbûna negatîf ya ku bi navê objektîfîbûnê ji nirxan dest berdide, û ne jî platformeke propagandayê an rêzîkirina kor e. Ew rojnameyek fikrî û siyasî ya serbixwe ye ku bi zelalî li aliyê nîrxên azadî, dadperwerî, rûmetê mirovî, serweriya qanûnê û mafê mirovan ji bo gotin û beşdarîkirinê radiweste.

Em îdia nakin ku rastiya mutleq di dest me de ye, lê em monopolkirina wê red dikin. Em hewl nadin ku yê cihê jî holê rabin, belkî em dixwazin çanda diyalogê û rêzgirtina hevdu saz bikin. Ji ber ku hêza fikrekê ne bi şiyana wê ya bêdengkirina kesên din tê pîvandî, belkî bi şiyana wê ya rawestandina li hember rexne û nîqaşê tê pîvandî.

Projeyek ku tê avakirin

Em dizanin ku avakirina projeyeke fikrî û medyayî ya serbixwe ne karêkî hêsan e, ne rêyek kurt e û ne jî pêvajoyek bê astengî ye. Lê ev hîlbijartinek hişyar e ku em pê bawer in: ku em bibin beşek ji çêkirina hişmendiyê, ne ji dubarekirina gulûlê; ku em binivîsin da ku maneyê nêzîk bikin, ne ku tevliheviyê zêde bikin; û ku em pencereyên nîqaşa azad vekin, ne ku dîwarên nû li ser dîwarên dabeşbûnê zêde bikin.

Di demekê de ku bûyer bi lez digerin û hewlên rêberîkirin û xapandinê zêde dibin, parastina peyva azad dibe parastina mafê mirovan ji bo zanînê, mafê civakê ji bo têgihîştina rastiya xwe, û mafê pêşerojê ku li ser rastîyê were avakirin, ne li ser xeyalan.

Di dawiyê de, «Azadiya Me» ne tenê navek li ser bergê rojnameyekê ye, belkî berpirsiyariyek e ku peyv hilgirtî ye, û projeyek e ku bi rastgoiyî, serbixwebûn û girêdana pîşeyî tê avakirin. Ew bi derbasbûna demê tê ceribandî û bi bandora ku di hişmendîya giştî de dihêle tê pîvandî, ne bi hejmara sernivîsên ku belav dike an bi gulûla ku çêdike.

civaka nûjen ve diçe, an jî di hin aliyên xwe de vegeandina zêdetir a asabiyetên eşîrî û tayfeyî dibîne ku gelên din ji wan derbas bûne?

Ew tişt ku tê xofandin ne hebûna eşîr bi xwe ye, ji ber ku ew beşek ji avahiya civakî û dîrokî ya gelek civakan e, lê veguherandina wê bo bingehek siyasî û çandî ya ku li pêş kefiyet, zanîn û saziyan tê danîn. Dema ku girêdana eşîrî ji girêdana neteweyî qewitir dibe, û dema ku helwest bi nav û loyaliyetan tene pîvandî ne bi bernamê û ramanan, civak dest pê dike ku paşve biçê, her çiqas qurbanî û hêzên wê zêde bin.

Kurd di dehîyên borî de qurbanîyên giran dane û ji bo hebûn û mafên xwe bihayek mezin daye. Lê qurbanî bi tenê pêşerojê ava nake heke ew nebe projeyek siyasî ya nûjen û saziyên ku civakê bi pîvanên qanûn û kefiyetê birêve bibin. Dîrok gelan bi xwe nade pêşkeftinê, lê gelên ku xwe rêxistin dikin û saziyên xwe diafirînin pêşkeftinê pêk tînin.

Di nav kêmasiyek de, hin civakên ku wek kevneşopî hatine dîtin ber bi dewlet, saziyên nûjen, perwerdehî û zanistê ve diçin, lê hîn jî hin qesemên kurdî asabiyeta eşîrî wek çavkaniya hêz an jî rûmetê dibînin, wekî ku vegeandî ber bi pêkhatinê kevneşopî dikare cihê civaka sivil bigire.

dibe: gelo civaka kurdî bi rastî ber bi Xetereya rastî ya pirsîrêka kurdî ne tenê di siyaseta dewletên derdor an di hevsengiyên navdewletî de ye, lê di berdewamî ya çanda parçekirinê, loyaliyeta kesane û pîrozkirina serok û eşîran li ser hiş û saziyan de jî ye. Gel bi girêdanên teng nayê avakirin, lê bi welatîbûn, hişmendî, rêxistin û qanûn tê avakirin.

Ji ber vê yekê, pirsê ku Kurd divê ji xwe bipirsîn ne tenê ev e: çima em dewleta xwe nedîtin? Lê jî ev e: gelo em karibûne veguherîna fikrî û civakî ya pêwîst ji bo avakirina dewletek nûjen bi dest bixin dema ku şert derkevin? û gelo em karibûne ji mantîqa eşîrê derkevin ber bi mantîqa civaka sivil, û ji loyaliyeta kesane ber bi loyaliyeta saziyan ve?

Pêşveçûna gelan bi tenê bi girêdana bi xeyalên borî yan bi parçekirinê kevneşopî pêk nayê, lê bi avakirina mirovek azad, pêxistinê çanda rexneyê, û pêkanîna nîrxên zanîn, aqil û qanûn pêk tê. Dewlet ne tenê sînor û al e, lê berî her tiştî encama hişmendîyê sivil û saziyên hêzdar e. Bêyî wê, xewna dewletê her tim dê dereng bimîne, her çiqas qurbanî zêde bin û xeyal jî mezin be.

Mrin nêzîk dibe û nexşe bi xwîne tene kişandin: Herêmlî ber kenara teqîna mezin

Domahî

Navîn de nîşan dide. Ev veguherîn pêşbînîya ji nû ve kişandina nexşeyên kevneşopî bi hêz û xwîne dike, ne bi xetên li ser kaxezê. Ya ku ev tengezarî xeternaktir dike ew e ku ew êdî di valahiyeke jeopolîtîk de pêk nayê, lê li ser erdekê dîrokî ku bi pevçûnan giran bûye; li wir projeyên hêzên mezin bi ajendayên herêmî re tene tevlihevkirin, û berjewendiyên wan li nuqteyên hestiyar hev dicivin, ku her çîrûskêk biçûk dikare bibe sedema teqînek giştî.

Di vê çarçoveyê de, Îran ne tenê ji bo parastina berjewendiyên xwe tevdigere, lê li gorî dîtîneke stratejîk dixebite ku armancê wê ji nû ve rêxistinê bandora xwe ya herêmî ye, û ji kêmasiyên pergala navdewletî û nermiya wê ya dualî sûd werdigire. Dewletên Yekbûyî yê Amerîkayê ji aliyê xwe ve li ser siyaseta tirsandinê bi rêya hêza leşkerî û hevalbendiyên herêmî hesab dikin, dema ku Israîl bi hestiyariyê ewlehiyê ya bilind bi rewşê re tîkildar dibe û amade ye ku rasterast tevdigere an jî bi karanîna zextên stratejîk hewl bide ku hêvî û armancên Tehranê bisînor bike. Ev dînamîkên tevlihev her guftûgo an navbeynkariyek dîplomatîk zehmet dikin, û herêmê vediguherîna bo sahneya şerekî gengaz a pîralî, ku ji sînorên herêmî derbas dibe û li ser tevahiya pergala navdewletî bandorê dike.

Ya ku vê gavê tarîtir dike ew e ku amûrên kevneşopî yê hevsengiyê dest bi hilweşînê kirine, û pîvanên exlaqî û siyasî yê ku berê rêvebirina pevçûnan pêk tînin êdî bes nînin ku rewşê kontrol bikin. Adetbûna bi tundûtûjîyê û veberhênana di rewşa aciliyeta domdar de, pevçûnê vediguherîna çerxeyeke girtî ya zêdekirinê, ku tê de her aliyek xwe mecbûr dibîne ku li hember her gavê dijberê xwe bi bersiveke tundtir bersiv bide. Ev yek jî ihtîmala teqîna giştî zêde dike. Ev rastî ne tenê metirsîyê demkurt e, lê nîşaneyê veguherînê kûr di têgihîştina serwerî û bandora herêmî de ye, û belkî jî ji nû ve pênasekirina tîkiliyên di navbera hêzên mezin û komên herêmî de li seranserê Rojhilata Navîn. Rûyê mirovahî, tevî girîngiya xwe, li hember hesabên hêzê paşve dimîne, û sivil dibin

qurbanên rasterast ên pevçûnên ku tu tîkiliya wan bi wan re tune ye. Analîza siyasî ya kûr nîşan dide ku ev krîz tenê tîkînek exlaqî nîne, lê kêmasiyê stratejîk jî ye. Ji ber ku piştrastbûn bi tirsandinê leşkerî û tehdîda rasterast bêyî amûrên bi bandor ên diyalog û muzakereyê, bêsekinîya herêmî kurtir dike û teqîna gengaz vediguherîna ihtîmaleke nêzîk bi piştrastîyê. Têgihîştina vê rastîyê tenê xwendineke pêşbînîker nîne, lê bangewaziyeke ji bo ramana siyasî ya cidî ye; ji ber ku tenê temaşekirina bûyeran bes nake, lê divê hişmendî bibe stratejiyê ji bo rêvebirina pevçûnê berî ku ji kontrolê derkeve.

Di vê gavê hestiyar de, pirsê bingeîn ew e ku gelo siyaseta û ramana stratejîk dikarin mantîqa aqil û nîrxên mirovahî li ser mantîqa hêz û tîrsê serdest bikin an na. Heke herêm bi rastî li ber kenara teqîna mezin be, têgihîştina cewherê vê teqînê û şiyana xwendina nîşaneyên wê tenê derfeta mayî ya dîrxistinê karesateke giştî ye. Dîrok fêrî me dike ku pevçûnên mezin gelek caran pêşiya veguherînê çarenûsaz digirin, û veguherandina demeke hestiyar bo rêyek aqilmendî, hewceyê wêrekî siyasî û hişmendîyê stratejîk e ku ji hestên demkurt û berjewendiyên teng derbas bibe.

Di dawiyê de, tiştê ku di navbera Îranê, Dewletên Yekbûyî yê Amerîkayê û Israîlê de diqewime, tenê pevçûnek demkurt an lihevketîneke taktîkî nîne, lê ceribandîneke rastî e ji bo pergala herêmî û navdewletî, û ji bo şiyana parastina jiyana û keremeta mirovî di nav lîstîka hêzên mezin de. Mirin dikare nêzîk be, û nexşe bi xwîne tene kişandin; lê tiştê ku rêya pêşerojê de diyarkirin ew e ku gelo aqilê siyasî dikare ji nû ve rêz û pîvanên xwe saz bike, bi awayekî ku jiyana û mirov bibin navenda hesaban, ne tenê amûrên lîstîka bandor û pevçûnê.

Rêyên Demokratîyê û Berpirsariya Neteweyî: Di Navbera Azadî û Pabendbûna bi Doza Kurdî de

Azadiya me ji bo we ye

Têkiliya di navbera demokratîyê û berpirsariya neteweyî de yek ji wan mijarên herî aloz û girîng e ku di fikra siyasî ya demê me de tê nîqaşkirin, bi taybetî di nav gelên ku ezmûnên dirêj ên bêhêzkirinê, inkarkirinê an têkoşîna ji bo nasandinê, maf û nasnameya xwe re derbas kirine. Di rewşa Kurdî de ev têkilî hestiyarîyek taybet digire, ji ber ku Kurd ne ji pozîsyona dewleteke aram û domdar ku dixwaze saziyên xwe yê demokratîk pêş bixe ketine serdema nûjen, lê ji pozîsyona miletekî ku di nav çend dewletan de hate parçekirin û di zêdetirî sedsalekê de têkoşînên siyasî, çandî û civakî kirine da ku hebûna xwe, nasnameya xwe û mafên xwe yê neteweyî biparêzin.

Ji ber vê yekê, axaftina li ser demokratîyê di çarçoveya Kurdî de nikare tenê wekî veguheztina modelên teorîk ên amade were dîtin. Her weha, axaftina li ser doza neteweyî nikare bibe behaneya rakirina azadî, sînorêdarkirina pirrengiyê an jî desteserkirina mafê rexneyê. Pirsgirêka rastîn di dîtina hevserengiyêke dîrokî, exlaqî û siyasî de ye ku di navbera pêdiviyên têkoşîna neteweyî

ji aliyekî û daxwazên azadî û demokratîyê ji aliyê din de hebe. Ji ber ku her projeyêke neteweyî ku ruhê xwe yê demokratîk winda bike, dibe ku bibe desthilatdariyek nû ku heman tiştên ku berê jê diêşiya ji nû ve çêbike. Her weha, her gotarek demokratîk ku rastiya neteweyî ya miletekî bêmaf paşguh bike, beşek girîng ji şiyana xwe ya têgihîştin û têkilîdanê bi rastiye re winda dike.

Doza Kurdî di gelek qonaxên dîroka xwe ya nûjen de ji hewildanên dubare yê kurtkirina wê di çarçoveya aliyên ewlehî, leşkerî an jî erdnîgarî de êş kişandiye, lê di bingehê xwe de dozeke siyasî û mirovî bû ku bi mafê miletekî ji bo hebûn, nasandin û beşdarbûnê ve girêdayî bû. Lêbelê, ev êşa dîrokî carinan cûreyek hestiyarîya zêde li hember rexneya navxweyî derxistiye holê; ku tê de her nixandî, pirsîn an nîqaşeke fikrî wekî metirsiyek li ser yekîtiyê an lawazkirina dozê hatî dîtin. Li vir yek ji aloztirîn pirsgirêkên jiyana siyasî ya Kurdî derketiye holê: têkiliya bi tansiyon di navbera rexne û girêdana neteweyî de, û di navbera azadî û berpirsariya neteweyî de.

Ocalan û Veguherînên Gotarê: Ji Projeya Rizgarkirinê ber bi Ji Nû Ve Pênasekirina Dozê

Domahî

tekoşîna çekdarî dawî hatiye. Lê pîrsa ku bi tundî xwe dide pêş ev e: Heke bi dewletê re pirsgirêkeke bingehîn tune bû, wê demê çima şerek ku bi dehan salan dirêj bû hate kirin? Û heke armanc rizgarkirina Kurdistanê ne bû, wê demê çî bû ku hezarên qurban ber bi vê çarenûsê ve birin? Ev veguherîn nikare tenê wekî “gihîştina siyasî” were xwendin, lê divê herwiha wekî ji nû ve formulkirina doza Kurdî were têgihîştin, bi awayekî ku bi sînor û tavanên dewleta Tirkîyeyê re lihevhatî be. Li şûna daxwaza mafê diyarkirina çarenûsê, niha têgehên fireh û nezelal wekî “netewa demokratîk” û “jiyana hevbeş” tînan. Ev têgeh, tevî ronahiya wan a teorîk, ji garantiya siyasî ya berbiçav bêpar in ku mafên neteweyî yê gelê Kurd biparêzin. Ya ku ji vî yekê jî metirsîtir e ev e ku ev gotara nû bi awayekî hêdî-hêdî karaktera neteweyî ya doza Kurdî ji holê radike. Dema ku tê gotin ku pirsgirêk bi dewletê re tune ye û çareserî di nav avahiya wê de ye, ev di pratîkê de wateya pejirandina qaîdeyên lîstika ku dewleta netewe ji destpêka xwe ve sepandiye ye; ango pejirandina tevlêbûna bi şert li şûna nasîna wekhev.

Li vir rexne ne li kesayetîya Abdullah Ocalan tê kirin lê li ser veguherîna avahî ya gotara siyasî ye ku ji rûbirûbûnê ber bi adaptasyon û lihevhatinê ve çûye û ji xwesta neteweyî ber bi pejirandina tavanê dewletê ve veguheriye.

Di vî çarçoveyê de xuya dike ku metirsîtirîn aliyê vî pêvajoyê ne hiştina çekê ye lê hiştina pênasekirina doza Kurdî bixwe ye. Ji ber ku doz ne dema ku di warê leşkerî de tîk diçin dimirin lê dema ku bi awayekî ji nû ve tînan pênasekirin ku ji

naveroka wan vala dike dimirin. Kurteya gotinê ev e ku gotara nû ya Ocalan ‘li şûna ku bibe deriyek bo çareseriyê ‘dibe ku bibe amûrek bo ji nû ve hilberandina krîzê bi formek aramtir ‘lê kûrtir û metirsîtir. Ji ber ku ew nakokiyê bi dawî nayîne ‘lê tenê di nav sînorên teng de ji nû ve pênase dike‘ sînorên ku dibe ku aşiyane xuya bikin ‘lê di bingehê xwe de kêmkirina asta xwesta Kurdî bo asta herî kêma mumkin in. Di encamê de xuya dike ku gotara Ocalan ‘çî bi mebest be an jî di bin zexta şert û mercan de ‘bi awayekî pratîkî bûye sedema vala kirina doza Kurdî ji naveroka wê ya siyasî û dîrokî. Li şûna ku mafê diyarkirina çarenûsê were bihêzkirin ew bi gotarek fireh û nezelal hate guhartin ku bi sînorên dewletên heyî ‘bi taybetî Tirkîyeyê ‘re li hev tê ‘bêyî ku garantiya rastîn a mafan pêşkêş bike.

Bi vî maneyê ‘veguherîna ji projeya rizgarkirinê bo gotara “adaptasyon”ê nikare bê xwendin heke ne wekî paşvekişaneke belaş ji bingehê doza Kurdî. Li vir ji xwesta standina mafan ber bi daxwaza nasîna bi şert ve hatî veguhestin. Metirsîtirîn aliyê vî rêbazê tenê qedandina tekoşîna çekdarî nîne ‘lê ji nû ve pênasekirina doza Kurdî ye bi awayek ku daxwazên bingehîn radixe û asta wan digihîne asta herî kêma mumkin. Ji ber vî yekê ‘dikare were gotin ku ev gotar – bêyî ku em li niyetên wê binêrin – di warê siyasî de bûye sedema firotina doza Kurdî bi bihayekî simbolîk ‘heke ne jî belaş ‘ ji ber ku ew ji doza gelekî ku dixwaze çarenûsa xwe diyarkirinê ‘veguhastîye bo pirsgirêkeke ku dikare di nav pergaleke ku ji destpêkê ve ew wekî hevparê wekhev nas nekiriye de were kontrolkirin.

Di civakên ku di şert û mercên awarte de dijîn, gelek caran doza mezin wekî pêşniyêke mutleq tê pêşkêşkirin ku li ser hemû pirsên din pêş dikeve. Dibe ku ev mantiq di hin demên dîrokî yê hestiyar de sedemên xwe hebin, lê pirsgirêk dest pê dike dema ku ev mantiq dibe rêgezeke domdar. Ji ber ku civak tenê bi parastina dozên xwe pêş nakevin, lê her weha bi şiyana xwe ya nixandina xwe, rastkirina çewtiyan û pêşxistina amûrên xwe yê fikrî û siyasî. Heke parastina mafên neteweyî pêdiviyêke dîrokî be, avakirina çandeke demokratîk a rastîn jî ji wê kêmtir girîng nîne; belkî yek ji şertên serkeftin û domdariya wê ye.

Demokratî ne tenê mekanîzmeyeke hilbijartinê an komeke prosedurên destûrî ye, lê berî her tiştî çandeke siyasî ye ku li ser nasandina pirrengî, cudahî û mafê yê din ji bo axaftin û beşdarbûnê ava bûye. Bi vî wateyî, ew ne dijberî doza neteweyî ye, lê berevajî wê, kûrahîyêke mirovî û exlaqî zêdetir pê dide. Ji ber ku dozeke ku ji bo xwe azadî dixwaze nikare azadiya kesên ku di nav xwe de cudane paşguh bike; û projeyêke ku ji bo dadmendiyê têkoşe nikare xwe li ser derxistina raya din an jî sîncardkirina wê ava bike.

Dibe ku yek ji wan pirsgirêkên ku di hin qonaxan de beşên jiyana siyasî ya Kurdî pê re rûbirû bûne, tevlihevkirina yekîtiya armancê bi yekîtiya rayê be. Têkoşîna ji bo gihîştina armancên neteweyî yê hevpar ne wateya wê ye ku hemû kes divê bi heman awayî bifikirin an heman dîtîne biparêzin. Berevajî vî, civakên herî zindî ew in ku destûr didin gelek şewazên têgihîştinê, xwendinê û nêzîkbûnan di çarçoveya doza hevpar de. Ji ber ku cudahî di amûran de ne pêwîst e ku bibe cudahî di girêdanê de; rexne ne dijminatî ye, û nixandî ne terkandina prensîban e.

Ji vir girîngiya berpirsariya neteweyî derdikeve holê wekî têgeheke cihê ji taassuba neteweyî. Berpirsariya neteweyî tê wê wateyê ku kes haydar be li berjewendiya giştî ya gelê xwe, mafên wî biparêze û ji bo pêşketinê û aramiya wî bixebite. Lê ev ne wateya girtina deriyê nîqaşê, redkirina rexneyê an veguherandina girêdanê bo pîvanek tenê ji bo dadwerîkirina ramanan e. Berevajî vî, berpirsariya rastîn carinan pêdivî dike ku tiştên ku hin kes naxwazin bibihîzin bêne gotin, ji ber ku bîdengiya li hember çewtiyan dibe ku ji eşkerekirina wan ziyarbexştir be.

Di heman demê de, azadî nikare wekî qutbûnek ji rastiya civakî an neteweyî ya ku mirov pê ve girêdayî ye were têgihîştin. Azadî ne rewşeke kesane ya ji çarçoveya xwe derketî ye, lê şiyana fikirinê û kirinê ye di nav çarçoveyêke berpirsariyê de li hember civak û nixandî giştî. Ji ber vî yekê, rewşenbîr, siyasetsaz an çalakvanê ku azadiya xwe ya fikrî bikar tîne, pêwîst nake ku girêdana xwe winda bike; her weha girêdan jî divê nebibe bendek ku rê li fikirin, rexne an pêşkêşkirina alternatîfan bigire.

Pêşangeha ku civakên Kurdî îro pê re rûbirû ne tenê parastina mafên siyasî an neteweyî nîne, lê hewl dide modela siyasî û çandî ava bike ku bikaribe azadî û girêdanê, demokratîyê û nasnameyê, mafê kesî û mafê komê li hev bîne. Ji ber ku cihana nûjen hêza gelan tenê bi şiyana wan a li hember nakokîyan rawestane napîve, lê her weha bi şiyana wan a avakirina saziyên demokratîk û çandeke siyasî ku pirrengiyê bihêle û mirov wekî welatîyekê, ne tenê wekî peyrewanekê, rêz lê bigire.

Di vî çarçoveyê de, pêdiviya rûniştandina nixandî diyalogê ji her demê zêdetir girîng dibe. Diyalog ne tenê amûrek e ji bo çareserkirina nakokîyan, lê bingehê avakirina qada giştî ye ku tê de ramanên cuda dikarin bi hev re bijîn bêyî ku cudahî

bibe dijminatîya hebûnî. Civaka ku fêrî rêvebirina nakokiyên xwe bi diyalogê dibe, şiyana zêdetir heye ku li hember pirsgirêkên derve bisekine, ji ber ku hêza wê ji bîdengiya zorê nayê, lê ji yekgirtina hişyar ku li ser qenaetê ava bûye tê.

Her weha, avakirina hişmendîya demokratîk di nav civaka Kurdî de yek ji girîngtirîn veberhênanên stratejîk ji bo pêşerojê ye. Ji ber ku dozên neteweyî tenê li meyanên siyasî û têkoşînê nayên biryardan, lê di dibistanan, zanîngehên, saziyên çandî û mediyayê de jî, ku hişmendîya nîşan nû tê de çêdibe. Her çend nixandî azadî, rexne û beşdarbûnê zêdetir rûniştin bibin, şiyana civakê ya hilberandina rêberên jêhatîtir, saziyên stabiltir û dîtîneke gihîştîtir ji bo pêşeroja xwe jî zêdetir dibe.

Çewt e ku were bawer kirin ku demokratîyê doza neteweyî lawaz dike an hewildanên wê belav dike. Ezmûnên dîrokî nîşan didin ku projeyên herî domdar ew bûne ku şiyane bûne di navbera meşrûtiya neteweyî û meşrûtiya demokratîk de hevserengiyê çêkin. Lê projeyên ku tenê li ser heyecana hestiyarî an pîrozkirina kesan û saziyan ava bûne, bi demê re bi qeyranên kûr rûbirû bûne, ji ber ku nikarin xwe nû bikin an guherînê demê bihundirîn.

Doza Kurdî, bi hemû dîroka xwe ya dirêj ya têkoşîn û fedakariyan re, ji sloganên zêdetir pêdivî bi kûrkirina hişmendîya siyasî û çandî heye; bi avakirina qada giştî ya ku cih dide cudahiyeke ya berpirsariyê; û bi rûniştandina baweriyê ku hêza her projeyêke azadîxwaz tenê bi qasî dijberên ku pê re rûbirû dibe nayê pîvandî, lê her weha bi şiyana wê ya rexnekirina xwe, pêşxistina amûrên xwe û nûkirina dîtina xwe bi awayekî domdar tê pîvandî.

Di dawiyê de, demokrati û berpirsariya neteweyî ne du rêyên paralel in ku li hev dikevin, lê du rêbazên temamker in ku li armancekê digihîjin: avakirina civakeke azad, hişyar û jêhatî ku bikaribe mafên xwe biparêze bêyî ku mirovahiya xwe winda bike, û bikaribe bi doza xwe ya neteweyî ve bimîne bêyî ku nixandî azadî, dadmendî û pirrengiyê berdide. Ji ber ku dema azadî bi girêdanê re tê hev, rexne bi berpirsariyê re tê hev, wê demokrati bi doza neteweyî re tê hev, wê demê pêşeroj ji sînorên nakokiyê firehtir dibe û zêdetir şiyana xwe heye ku xewn, keramet û daxwazên mirovan di nav xwe de bigire.

Ji vî derketinê, doza Kurdî îro ne tenê pêdivî bi parastina mafên xwe yê rewşa heye, lê her weha pêdivî bi avakirina çandeke siyasî ya demokratîk heye ku ji dabêşbûnên teng derbas bibe û girêdana neteweyî veguherîne faktoreke yekîtiyê û pêşketinê. Ji ber ku berpirsariya neteweyî ya rastîn ne di dubarekirina heman gotarê de ye, lê di pêşxistina wê de ye bi awayekî ku bi guherînê serdemê re li hev were, û di veguherandina ezmûnên berê de bo dersên pêşerojê, ne bo bend û sînorên wê. Her weha, demokrati û berpirsariya neteweyî ne du rêbazên dijber in, lê du rêbazên temamker in; demokrati doza Kurdî bi aliyê wê yê mirovî dewlemend dike û wê ji rawestan û cemidandinê diparêze, dema ku berpirsariya neteweyî reheng û kokên wê yê dîrokî û civakî diparêze. Ji ber vî yekê, pêşeroja Kurdan bi şiyana wan a avakirina qadeke ku cihê pirrengî û cudahiyeke dide ve girêdayî ye; qadeke ku azadî dike çand, demokratîyê dike pratîk, û girêdana neteweyî vediguhere hêzeke pêşvebir bo dadmendî, aramî û pêşketinê.

Azadî ne di demê bilindkirina sloganê de tê ceribandî, lê di şiyana mirovan de ye ku bê tirs bifikirin, cudahî bibînin bê ku xiyaret bikin, û tîkildarî xwe biparêzin bê ku kesekî din ji jiyana civakî derxînin.

Dengê ji Hêmayê

rewşenbîrê kurd di navbera ronakbîrî û bêcîhîbûnê de di hundurê civaka xwe de”

DENGÊ JI HÊMAYÊ NE DENGÊ LAWAZÎ YE, LÊ DENGÊ RASTIYÊ YE KU NAVEND NIKARE BIGIRE

Di gelek civakên ku di nav şertên şerên dîrokî an siyasî yên dirêj de dijîn, hêmayê tenê ne cîhek civakî an erdnîgarî ye, lê di heman demê de dibe rewşek fikrî, çandî û derûnî ya pir tevlihev. Di konteksa kurdî de jî, ev hêmayê bi şeweyekî tundir û tevlihevtir xuya dike; ne tenê di tîkiliya bi rejîmên siyasî yên derdorê re, lê jî di hundurê avahiya civakî û çandî de xwe nîşan dide. Li vir pirsê bingehîn derdikeve: çima rewşenbîrê kurd ê ronakbîrî, di gelek rewşan de, dibe dengê hêmayî di hundurê civaka xwe de, her çend divê ew be parçeyek ji projeya hişmendî û rizgariyê?

Rewşenbîrê kurd, bi taybetî yê ku xwedî dîtinên rexne û ronakbîrî ye, xwe di rewşek ducarî ya tîkiliyê de dibîne: ji aliyekî ve ew di nav rastiya civakê de dijî ku bi pirsîrêkên dîrokî yên girêdayî bi nasname, maf û naskirinê re tê şer kirin; û ji aliyê din ve ew di hundurê civaka xwe de bi avahiyên kevneperest ên fikrî û civakî, carcaran jî êsayî (asabe), rû bi rû dimîne, ku rexneyê bi hêsanî qebûl nakin û her dem gotina aqilane ya ku pirsan vedike, ne ku bersivên amade pêşkêş dike, baş têgihîştin nakin.

Di vê çarçoveyê de, rexneya ku ew pêşkêş dike ne wek hewildanek ji bo fêmkirin an çêkirinê tê qebûl kirin, lê carcaran wekî metirsî, an jî derketin ji “xeta giştî”, heta wekî şikandina “bingeh-an” tê şîrovekirin. Ev jî rewşek tîkiliya têgihîştina rexne û avahiya civakî diafirîne, ku di aliyekê de fikra rexneyî ye, û di aliyê din de avahiyeke civakî ku xwe ji hilweşandin an vejerandina nav xwe diparêze.

Beşek girîng ji vê pirsîrêkê bi xwezaya xwe ya dîrokî ya civaka kurdî ve girêdayî ye; civakê ku di şertên şer û pevçûnên dirêj de pêk hat, ku tê de têgihîştina nasnameya kolektîf bû hêmanek bingehîn di hişmendiya siyasî û civakî de. Di şertên wiha de, civak bi awayekî xwezayî berê xwe dide zêdekirina yekbûnê û parastina xwe ya kolektîf, û ev dibe sedem ku carcaran cihê rexneya hundurîn teng bibe, ji ber ku rexne wek metirsî li ser yekbûnê tê têgihîştin, ne wek amûrek ji bo pêxistinê.

Lê pirsîrêk hîn girantir dibe gava ku ev hestiyarîya dîrokî dibe celebê hestiyarîya zêde li hember rewşenbîrê rexneyî. Rewşenbîrê kurd ê ronakbîrî, ku hewl dide pirsan li ser avahiya civakî an jî rexne li hin pratîkên siyasî an çandî bike, dibe ku ji hundurê civaka xwe ve wek “derveyî safê”, “ji fikrên dozê dûr”, an jî “ne li gor rewşa giştî” were nîşandan. Li vir, cûreyek ji hêmayê ne eşkere pêk tê, ku dengê wî dibe hêmayî, her çend di bingeh de ew hewl dide fermaneke berfireh a fêmkirin û pêşketinê vekir.

Her weha, avahiya kevneperest a tîkiliyên civakî rola girîng dilîze di dubarekirina vê hêmayê de. Di gelek rewşan de, tîkiliyên ku li ser bingehê malbatî, eşîrî an siyasî hatine avakirin, bandor dikin li ser awayê qebûl kirina fikran, bi vî awayî ku nixandina fikrê ne tenê li ser nîrxa wê ya zanistî tê kirin, lê jî li ser kî ye ku wê dibêje. Ev jî bandorê li ser belavbûna gotara ronakbîrî kêm dike.

Ji aliyekî din ve, rewşenbîrê kurd ê ronakbîrî bi kêmasiya qada saziyarî ya ku dikare fikra rexneyî bi domdarî pêşwazî bike re rû bi rû ye. Qelema saziyên çandî yên serbixwe û lawazbûna rolê

saziyên fikrî dibe sedem ku hilberandina zanîne pir caran karê kesane be, ne beşek ji projeyêke civakî ya hevgerî. Ev jî hestê bêcîhîbûnê zêde dike.

Lêbelê, ev hêmayê divê ne tenê wek cihê îxraçê were dîtin, lê jî wek cihê hilberînê. Gelek ramanên ronakbîrî yên girîng di dîrokê de ji hêmayan derketine, ne ji nav navendên hêzê. Hêmayê di vê wateyê de ne lawazî ye, lê cihê dîtinê ye ku di hêla tiştên ku navend carcaran wan nabîne bibîne. Pirsîrêk ne di hêmayê de ye, lê di nebûna naskirina wê de wek beşek ji avahiya fikrî ya civakê.

Pirsîrêka rastîn ew e ku ne tenê rewşenbîrê heye, lê awayê pêşwazîkirina civakê ye. Civakê ku rexneya hundurîn qebûl nake, û rexne û dijberî tevlihev dike, xwe di rewşek rawestandina fikrî ya dirêj de dixê, her çend di dîmenê derveyî de dibe ku dinamîk be. Ji ber ku pêşketina rastîn ne li ser yekdengiya bêdeng ava dibe, lê li ser diyaloqa vekirî û qebûl kirina cihêrengî û cudahiye ye.

Li aliyê din, rewşenbîrê ronakbîrî bi xwe re berpirsiyariyek ducarî hildigire: ew divê serbixwe ya fikrî xwe biparêze û ne dibe girtiyê reaksiyon û bêhêvîbûnê, û di heman demê de divê zimanek bibîne ku bigihêje civaka xwe, ne ku bi tevahî ji wê qut bibe.

Di dawiyê de, “dengê ji hêmayê” di konteksa kurdî de ne tenê rewşek kesane ye, lê îfadeya pirsîrêkeke berfirehtir e ku tîkiliya civak bi xwe re nîşan dide. Civakê ku rewşenbîrê xwe yên ronakbîrî hêmayî dike, hêza xwe ya hilberandina hişmendiya rexneyî kêm dike; lê civakê ku ew dengê qebûl dike, heta di cihêrengiyê de jî, derîyeke berfirehtir ji bo pêşketin û guherînê vedike.

“Berdewamiya hêmanîkirina rewşenbîrê kurd ê ronakbîrî di hundurê civaka xwe de ji pirsîrêkê qurtir û kurtir ve nayê qut kirin ku ew bi xwe re girêdayî avahiya hişmendiya kolektîf e, û çawa ew hişmendî di şertên dîrokî yên dirêj ên pevçûnên derveyî û zexta siyasî de tê avakirin. Di şertên wiha de, hişmendiya kolektîf bi awayekî xwezayî li dora ‘ramana mezin’ an ‘doza navendî’ kom dibe, li ser hesabê cihêrengiya dengên hundurîn, û ev jî rewşek tîkildar diafirîne di navbera hewcedariya dîrokî ya parastina nasnameyê û hewcedariya fikrî ya rexne û ji nû ve avakirinê de.

Lê pirsîrêk dest pê dike gava ku ew hewcedarî dibe avahiyek sabît û ne tenê rewşek demkî. Civakê ku di bin zexta dîrokî ya domdar de dijî, dikare bi awayekî ne hişyar mekanîzmayên parastina fikrî û civakî pêk bîne, ku tê de rexneya hundurîn dijwar tê qebûl kirin, ji ber ku wek lawazkirina safê hundurîn tê xwendin, ne wek beşdariyek di hêzkirina wê de. Li vir, tîkiliyek ne hevseng di navbera ‘wafadariyê ji bo dozê’ û ‘azadiya ramandinê’ de ji nû ve tê hilberandin, û carcaran ya duyemîn bi navê ya yekem tê qurbankirin.

Di vê çarçoveyê de, rewşenbîrê ronakbîrî xwe di rewşek pir hasas de dibîne, ji ber ku ew hewl dide hevsengiyekê biafirîne di navbera girêdayîbûna hestiyarî û neteweyî ya xwe û di navbera pabendbûna xwe ya rexneyî û aqilane de. Ev hevsengî hêsan nîne, ji ber ku her dîrketinek piçûk di gotarê de dikare bi awayekî xelet were şîrovekirin, yan wekî tîkiliya bi derve re, yan wekî dîrketina ji fikra

giştî, yan jî wek cûreyek serhildana nepejirandî.

Bi derbasbûna demê, li hin civakan rewşek ‘hesasiyeta ducarî’ li hember rewşenbîrê rexneyî pêk tê: hesasiyet li hember tiştê ku dibêje, û hesasiyet li hember cihê wî yê xwe. Ew ne tenê ji ber ramanên xwe tê red kirin, lê carcaran ji ber ku ew xwe pirsan dike jî tê red kirin. Wekî ku pirs xwe dibe kiriyarek xeternak di jîngehekê de ku hatiye adet kirin li ser bersivên amade, an li ser gotarek mobilîzasyonî zêdetir ji analîtîk.

Lêbelê, ev krîz ne qederê girtî ye. Dîroka çandî ya her gelê ne tenê bi tiştên ku tene qebûl kirin tê pîvandin, lê jî bi tiştên ku di hin deman de tene red kirin û paşê ji nû ve tene qebûl kirin. Gelek dengên ku di qonaxekê de hatine hêmayîkirin, paşê bûne beşek ji hişmendiya giştî, heta ku bûne referansên fikrî yên ku ji nû ve avakirina têgihîştina xwe ya civakê kirine. Ev nîşan dide ku hêmayê rewşek sabît nîne, lê cihê guherbar e ku bandorê lê dike pêşketina hişmendiye û gihîştina ezmûna dîrokî.

Ji aliyekî din ve, ne dikare bê guhertin rolê saziyên ragihandin û çandî di kurtir kirin an kêmkirina vê hêmayê de. Gava ku ew saziyên girtî bin an li ser bingeha berjewendiyên teng kar bikin, ew di dubarekirina heman dorê ya dengên dubarebûyî de beşdar dibin, û dengên rexneyî an nûjen an cihêreng tene qut kirin. Lê gava ku ew saziyên vekirî bin, ew dibe cihê rastîn ji bo guftûgoya ramanan, ku tê de hevsengiyekê tendurist di navbera navend û hêmayê de pêk tê.

“Dengê ji hêmayê” di konteksa kurdî de, bi vê wateyê, ne tenê sernavêk rojnameyî an kuncêk çandî ye, lê hewl e ji bo veegerandina nîrxê ku cudahî di nav civakê de ne metirsî ye, lê şertê zindîbûna wê ye. Civakê ku tenê dengê xwe dibihîze, di rastiye de tiştê nabihîze, ji ber ku ew xwe bê rexne û bê vejerandina nîrxê dubare dike.

Di kûr de, tîkiliya di navbera rewşenbîr û civakê de ne tîkiliya pevçûnek domdar e, lê tîkiliyek têgihîştina hilberîner e. Rewşenbîr hewceyê civakê ye da ku bi rastiye ve girêdayî bimîne, û civak ji hewceyê rewşenbîrê xwe ye da ku bikaribe li ser xwe bifikire. Lê ev tîkiliyê tenê gava tendurist dibe ku rewşenbîrê rexneyî wek beşek xwezayî ya avahiya civakê were naskirin, ne wek hêmanek derveyî an redkirî.

Ji vir ve, ji nû ve avakirina vê tîkiliyê hewce dike guherînek di hişmendiye de berî guhertina gotarê. Civakê ku dixwaze pêşve biçê, divê qebûl bike ku rexne ne xiyaret e, pirs ne serhildan e, û cudahî ne metirsî ye, lê beşek e ji pêvajoyêke domdar ya ji nû ve pênasîkirina xwe.

Di dawiyê de, dikare were gotin ku “dengê ji hêmayê” ne tenê dengê rewşenbîrê kurd ê ronakbîr e, lê jî dengê her hewldana fêmkirina xwe ya derveyî sînoren yêqînên amade ye. Ew deng dibe ku di qonaxek dîrokî de were hêmayîkirin, lê her dem wek îhtimalek vejerê dimîne, her ku civak biryar bide li xwe binêre bi çavekî wêrtir, kurtir û rasttir.”

Bi kûr bûna vê pirsîrêkê, pêwîst dibe ku em rawestin li ser aliyê derûnî-civaknasî yê vê tîkiliya tevlihev a di navbera rewşenbîr û civaka wî de. Ji ber ku redkirina gotara rexneyî her dem ji helwesteke siyasî ya hişyar nayê, lê di gelek rewşan de ji avahiya hestiyarî ya kolektîf tê ku di bin bandora dîrokeke dirêj a xeterên derveyî de ye, ku ji ber vê yekê her gotareke cihêreng wekî şikandina dîwarê hundurîn tê dîtin, ne tenê wek nêrîneke fikrî. Bi vî awayî, “cudahî” ji nîrxek zanistî dibe rewşek ku bi hişyarî, û carcaran bi guman, tê pêşwazîkirin, heta eger di bingeh de niyeta wê ya sererastkirinê hebe, ne hilweşandinê.

Ev modela pêşwazîkirinê tiştê ku dikare were binavkirin wek “dorhêla tengbûna fikrî” diafirîne, ku tê de qada diyaloqa azad hêdî hêdî teng dibe, û meyla ji nû ve hilberandina heman gotarê bi şeweyên cihêreng zêde dibe. Bi demê re, civak beşek ji şiyana xwe ya hilberandina pirsan winda dike, û zêdetir meyl dike ku bersivên amade biparêze ji ber ku wan bicaribîne. Li vir, tîkiliya di navbera rewşenbîrê ronakbîr û dorhêla civakî de ji nakokiyêke fikrî dibe cûreyek ji qutbûna sembolîk, her çend girêdanên hestiyarî û neteweyî hîn jî mayîne.

Ji aliyê din ve, rewşenbîr bi xwe jî derveyî vê tîkiliyên tîkildar nîne, lê bandorê lê dibe û carcaran bi awayekî nerasterast wê ji nû ve hilberîne. Gava ew bi domdarî tê hêmayîkirin, dibe ku xwe di nav du hilbijartinan de bibîne: yan di nav gotareke rexneyî ya tund de girtî bibe ku hêdî hêdî şiyana tîkiliyê bi civaka xwe re winda dike, yan jî hewl bide ku tundiya rexneyê kêm bike, ku ew dikare bingehê fikrî yê wî lawaz bike. Di navbera van du hilbijartinan de, trajedîya rewşenbîrê ronakbîr di civakên ku hîn biryar ne dane li ser tîkiliya xwe bi rexneyê re wek pêwîstî, ne wek metirsî, çêdibe.

Lêbelê, tevî vê dîmenê tevlihev, hêmayê bi xwe jî cihêk dinamik e ku nikare tenê wekî îxraç were têgihîştin. Hêmayê, ji aliyê dîrokî ve, ew cih e ku tê de veguherînen mezin bi bêdengî çêdibin berî ku bigihîjin navendê. Ramanan ku di destpêkê de tene redkirin, winda nabin, lê hêdî hêdî kom dibin, ji nû ve xwe diafirînin, û li benda kêlekeke dîrokî ya guncaw dimînin da ku bibin beşek ji hişmendiya giştî. Ev jî hêmayê ne wek cihê lawazî, lê wek laboratoreke domdar a ji nû ve hilberandina wateyê nîşan dide.

Vegerandina nîrxa rewşenbîrê kurd ê ronakbîr ne wateya qebûl kirina tevahî ya ramanên wî ye, lê pêşî wateya qebûl kirina mafê wî ye ku were bihîstin, were nîqaşkirin, û beşek be ji diyaloqa giştî bê bînavberî an îxraç. Civakê ku rexneyê red dike bi navê parastina yekbûnê, hêdî hêdî şiyana xwe ya pêxistinê wê yekbûnê jî winda dike, ji ber ku yekbûna rastîn li ser bêdengiyê ava nabe, lê li ser şiyana rêvebirina cudahiye di nav qada hevbeş de ye.

Mijara Kurdî li Sûriyeyê: Diyalektîka termînolojiyê û bingehê pirsgirêka siyasî

Bi pênuşê Azadî

Mijara Kurdî li Sûriyeyê yek ji mijarên herî tevlihev û hesas ên dîmenê siyasî yê Sûriyeyê ye, ku koka wê bi kûrahî di dîroka siyasî û civakî ya herêmê de radiibe. Ew ne tenê pirsgirêkeke mafên kesane an wekhevîyeke qanûnî ye, lê pirsgirêka gelêk e ku li ser axa xwe ya dîrokî dijî û daxwaz dike ku nasnameya xwe ya neteweyî û mafên xwe yê siyasî û çandî yê ku bi deh salan hatine qels kirin were pejirandin. Ji dema damezrandina dewleta nû ya Sûriyeyê ve, Kurd li Sûriyeyê rastî siyaseta sistematîk a qelskirin û derxistinê hatine, ji qutkirina hemwelatîyê ji deh hezaran kesan di salên şestî de, heya siyaseta guhertina demografî ya ku li herêmên wan hate meşandin, û her weha tengkirina zîman û çanda Kurdî.

Lêbelê, di karanîna termînolojiyê de tevliheviyeke mezin heye dema ku ev mijar tê nirxandin, ji ber ku hin kes hewl didin wê di çarçoveya mafên hemwelatîyê yê wekhev de tixûb bikin, bêyî ku bibînin ku mijara Kurdî ji vê çarçoveyê derbas dibe û di asteke siyasî ya kûr de ye, ku bi pîrsa ax, gel û nasnameya neteweyî ve girêdayî ye, û bi mafê Kurdan ê diyarkirina çarenûsa

xwe ve di nav dewletekê de ku dadmendî û pîrneteweyî misoger dike. Di heman demê de, hin gotarên fermî yê Sûriyeyê û hin aliyên opozîsyonê wê wek pirsgirêkeke tevlebûnê di nav dewletek navendî de dibînin, lê Kurd wê wek pirsgirêkeke neteweyî û siyasî dibînin ku pêdivî bi çareserîyeke dadmend heye ku taybetmendîya wan wek gelêkê orjînal bi qebûlkirina azadiya nasnameyê biparêze.

Yekem: Cudahiya di nav mafên sîvîl û pirsgirêka siyasî de:

Hin kes dibêjin ku Kurd li Sûriyeyê tenê mafên hemwelatîyê yê wekhev dixwazin, wek hemû pêkhatiyên din. Lê ev dîtin pirsgirêkê tixûb dike û ji naveroka wê ya rastî qut dike, ji ber ku mijara Kurdî ne tenê daxwaza mafên sîvîl an çandî ye, lê daxwaza nasandina nasnameya neteweyî ya Kurdî, nasandina zordariya dîrokî ya ku li ser Kurdan hatî kirin, û dîtina çareserîyeke siyasî ya ku mafên wan yê neteweyî û civakî misoger bike.

Ji aliyekî ve, daxwazên pêkhatiyên din ên Sûriyeyê, wek Misrîyan, Îsmailîyan, Çerkez, Siryan û Assûrîyan, Alawîyan

û Druzîyan, bi giştî li ser misogerkirina wekhevîyê di nav çarçoveya qanûnî ya dewletê de ye. Lê Kurd pirsgirêka xwe wek pirsgirêkeke gelêk dibînin ku li ser axa xwe ya dîrokî dijî, axa ku di dewleta nû ya Sûriyeyê de hatiye qelskirin û derxistin, û ev yek ji pirsgirêka wan re xasîyeta cihê dide ji têgihîştina sade ya tevlebûna di dewletek navendî de.

Duyem: Kurd li Sûriyeyê... gelêk bi taybetmendîya dîrokî û erdnîgarî:

Kurd li Sûriyeyê li herêmên dîrokî dijî ku bi navê “Kurdîstana Rojava” an “Rojava” tê zanîn, ku ji Qamişlo heya Efrînê li bakurê Sûriyeyê dirêj dibe. Ev herêm tenê komên mirovan ên belavkirî nînin in, lê malên dîrokî yê gelê Kurd in ji sedan salan ve. Lêbelê, ji dema damezrandina dewleta nû ve, Kurd rastî siyaseta qelskirin û derxistinê hatine, ji projeya “kembera erebî” ya salên şestî, heya qutkirina hemwelatîyê ji hezaran Kurdan, û siyaseta ewlehiyê ya ku armanca wê rawestandina her cûre îfadeya siyasî ya nasnameya Kurdî bû.

Hemû van gavên siyasî destnîşan dikin ku mijara Kurdî ne tenê pirsgirêka hemwelatîyê ye, lê pirsgirêkeke mafê gelêk e ji bo diyarkirina çarenûsa xwe û nasandina nasnameya xwe ya neteweyî.

Sêyem: Mijara Kurdî di nav çareserîya siyasî ya Sûriyeyê de:

Di şertên şerê Sûriyeyê de, mijara Kurdî wek faktorê sereke di her çareserîyeke pêşerojê de derketiye pêş. Her çend hêzên Kurdî, bi taybetî Rêveberîya Xweser a Bakur û Rojhilatê Sûriyeyê, dîtineke federalîzm û navendî-kêm (decentralîzasyon) pêşniyar dikin, lê rejîma nû ya Sûriyeyê û hin aliyên opozîsyonê hê jî vê daxwazê wek xetereyek li yekîtiya welêt dibînin, bêyî ku alternatîfêke rastîn pêşkêş bikin ku mafên Kurdî bi awayekî rastî biparêzin. Çareserîya dadmend ji bo mijara Kurdî li Sûriyeyê nikare bi domandina siyaseta qelskirinê an jî bêguhêdana xasîyeta wê ya siyasî pêk were, lê pêdivî bi nasandina fermî ya hebûna gelê Kurd li Sûriyeyê di destûr de heye, û dayîna mafên wan yê neteweyî, çandî û îdarî di çarçoveyê siyasî ya dadmend de ku pîrneteweyî û mafên hemû pêkhatiyên Sûriyeyê misoger bike.

Encam:

Gotûbêja li ser termînolojiyê ya mijara Kurdî ne tenê nîqaşêke zimannasî ye, lê refleksa şerê siyasî yê li ser nasandina mafên Kurdan e. Ji aliyekî ve, hin kes hewl didin wê wek pirsgirêkeke hemwelatîyê nîşan bidin, lê Kurd wê wek pirsgirêkeke siyasî dibînin ku bi mafê diyarkirina çarenûsê û nasandina wan wek gelêkê bi dîrok, ax û çandê ve girêdayî ye. Ji ber vê yekê, her çareserîyeke pêşerojê ya Sûriyeyê divê li ser dadmendî û nasandina hevbeş were avakirin, ji siyaseta înkarkirin û qelskirinê dûr.

Azadî ji aqilê dest pê dike

— AZADÎ JI — DOMAHÎ —

digire, hêdî hêdî dibe aqilek rêberkirî, heta ku hemû xuyangiyên azadiya şiklî jî hebin. Aqilê ku pîrsan nake, guman li ser rastiyan amade nake, û fikrên ku pê tene pêşkêş kirin venagere, dibe ku bibe amade ji bo îstîsmarê, her çiqas jî derdora wê ji aliyê siyasî ve vekirî be. Ji ber vê yekê, xetertirîn şewazên desthilatdariyê ne tenê yê ku bi hêz tene kirin, belkî yê ku di şewaza hiş de zincîran dikin bêyî ku mirov wan wek zincîr bibîne.

Di vî çarçoveyê de, azadî berî ku bibe helwestek siyasî, dibe kiriyarek zanistî. Ew şiyana ramanê ye li derveyî qalibên amade, û şer kirin li dijî rastiyan ferz kirî, û ji nû ve diyarkirina cihanê bi pîrsê, ne bi talqînê. Aqilê azad ne ew aqil e ku her tiştî red dike, belkî ew e ku tiştê ku red nake berî ku fêhm bike, rexne bike û ezmûn bike. Li vir cûdahiya navbera hişmendîya rexnegir û hişmendîya xerîdî xuya dibe: yek avadîke, ya din tiştên amade dubare dike.

Ji taybetmendiyên herî girîng ên nebûna azadiya aqilî belavbûna çanda bindestiya ramanî ye, ku tê de raman wek kavil tene import kirin bêyî venasîn, rexne, an jî veguhertina li gor şertên herêmî û mirovî. Di vî hawîrdorî de civak dibe cihê ku gotinan dubare dike ne ku wan hilberîne, wateyan dixwe ne ku wan çêbike, û krîzan dubare dike ne ku rûkenên wan fêhm bike. Ji vir ve azadiya ramanî dibe şertê bingehîn ji bo her cûre azadiya siyasî an civakî ya rastîn. Azadî di wê kêliyê de dest pê dike ku mirov raweste ji qebûlkirina rastiyan wek tiştê amade û qedandî, û dest pê bike bi wê re wek pêvajoyek lêgerînê ya berdewam. Dîrok, siyasat, ol û civak hemû qad in ku nayên kurtkirin di yek çîrok an yek şîroveyê de. Aqilê ku cûdahiyên dîmenan fêhm dike, yekem gavên xwe ber bi azadiyê dide.

Lê azadkirina aqil karek hêsan nîne, ji ber ku ew li hember pergalek kûr ên

ku her dem qalibên ramanê dubare dikin radiweste. Perwerdehî carinan hînkirinê ji fêmkirinê zêdetir dike bingeh, medyaya civakî dikare hiş li gor berjewendîyan ji nû ve ava bike, û xitabên civakî dikarin sînoren nedîtbar li ser raman û tevgerê ferz bikin. Ji ber vê yekê, şerê azadiyê ne tenê li hember desthilatdariya siyasî ye, belkî li hember hemû avahiyên ku aqilek bindest çêdikin e. Her çî dibe jî, vî rê ne girtî ye, ji ber ku di hundirê her mirovek de şiyana pîrsînê, ramanê û derbasbûnê heye. Ev şiyana bingehê azadiya mirovan e. Her kêliya ramanek rexnegir, her venasîna fikrek amade, û her redkirina bindestiya kor, gavên piçûk in ber bi azadkirina aqil, û ji wir jî azadkirina însan.

Civakên ku dikarin aqilên azad ava bikin, ew civak in ku dikarin krîzên xwe bi hişmendî rûbirû bibin, ne bi reaksiyonên hestiyarî. Ew civak ne ji cûdahiyê ditirsîn, belkî wê wek hêzek dibînin, û ne ji rexneyê ditirsîn, belkî wê wek amûrek pêşkeftinê dibînin. Lê civakên ku tê de azadiya ramanê tê tepeserkin, dibe ku di dîmenê derveyî de aram xuya bibin, lê di hundirê xwe de amadebûna herî mezin a teqînê hilgirin.

Di dawiyê de, dikare bê gotin ku azadî ne tenê pergala siyasî ye an komek mafên qanûnî ye, belkî di bingehê xwe de şewazek ramanê û dîtina cihanê ye. Û heke pergala bi qasî rêzgirtina ji azadiya mirov tê pîvandî, mirov jî bi qasî azadkirina aqilê xwe ji tirs, talqîn û rastiya derewînê tê pîvandî.

Ji ber vê yekê, yekem gav ber bi azadiya rastîn ne li kolan an di siyasatê de dest pê dike, belkî di xwe yê aqil de dest pê dike, dema ku mirov biryar dide ku bifikire, pîrs bike, û cihan wek ku pêşkêş dibe ne qebûl bike, belkî wek ku ew fêhm dike û ji nû ve vedibîne bi xwe re.

Şerê Tirkî – Kurdî: tevliheviyên wê û perspektîfên çareserîya siyasî

Bi pênuşê Azadî

Şerê di navbera Partiya Karkerên Kurdîstanê û Tirkîyê de yek ji herî tevlihev şerên herêmê ye, ku bi deh salan berdewam dide û di vî demê de pêlên dubare yê dîroka tîjî û rûbirûbûnê leşkerî hatine dîtin, her weha hewlên gelek ên ji bo dîtina çareserîyeke siyasî ku pir caran serkeftî nebûne. Ev şer di salên heştêyê yê sedesala borî de dest pê kir û ji rûbirûbûneke sînorî ya çekdarî veguherî pirsgirêkeke herêmî bi pêwendiyên ewlehî û siyasî yê kûr, û bû yek ji dosyeyên herî hesas di siyaseta Tirkîyê û herêmê de. Her çend hewlên berê yê danûstandinê û rawestandina agir di hin demên qut de hatin ragihandin, lê hemû van hewlan bi ser neketin ji ber gelek faktorên cûda, wek kêmbûna pêbaweriyê, destwerdanên derveyî, û guherînên hevserîyê siyasî ya navxweyî û herêmî.

Windakirina pêbaweriyê di navbera her du aliyên de astengê herî mezin e li ber hemû hewlekî aştîyê ya rastîn. Tirkîyê Partiya Karkerên Kurdîstanê wek xetereyek li ser ewlehiya xwe ya neteweyî dibîne û red dike ku ew wek aliyek siyasî ya rewşa were naskirin ku bi wê re danûstandinê bê kirin, lê aliyê din partiyê dibîne ku siyaseta dewleta Tirkîyê li ser înkarkirina mafên Kurdî û zordestî li ser gelê Kurd ava bûye. Ev dîtîna li hev nakok dikin dabêşbûnê kûr dikin û gihîştina çareserîyeke hevpeyman a pêkan zêdetir dijwar dikin.

Tu destpêşxerîyeke aştîyê di navbera Partiya Karkerên Kurdîstanê û Tirkîyê de nikare were pêkanîn heya ku ew di bin çavdêriya navneteweyî de nebe, ya ku pêkanîna peymanan misoger bike û mekanîzmayên kontrol û berpirsiyarî ava bike. Ezmûnên berê nîşan didin ku nebûna garantiyên navneteweyî dike ku her peyman bi guherîna hevserîyên siyasî an jî zextên navxweyî li yek ji

aliyan hilweşe. Ev yek di danûstandinê de destpêka salên 2000'an de zelal bû, dema ku hewlên aştîyê hatin ragihandin lê ji ber nebûna aliyekî navneteweyî ku pêkanîna wan peymanan misoger bike û wan ji şikestinê biparêze, ew hatin hilweşandin.

Her weha, aliyê herêmî yê vî şerê dike ku bê tevlebûna hêzên navneteweyî çareserîyê wê ne gengaz be. Destwerdanên derveyî, hem ji aliyê hêzên herêmî hem navneteweyî ve, rewşa zêdetir tevlihev kirine, ji ber ku her aliyek kar dike ku “karta Kurdî” wek amûrek siyasî an ewlehî bikar bîne. Ji ber vê yekê, tu peyman ku piştgirî û çavdêriya navneteweyî nebe, dê lawaz be û nikare li ber zextên siyasî û leşkerî raweste.

Hebûna mekanîzmayêke navneteweyî ya çavdêriyê dê pêbaweriyê di navbera aliyên de zêde bike û alîkar be ji bo kêmkirina tîkiliyên leşkerî û amadekirina şertên çareserîyeke siyasî ya mayînde.

Domandina şerê çareserîyeke giştî û domdar tenê dê bibe sedema zêdebûna tengzarî û nestîqarî li herêmê, ku wê ne tenê Tirkîyê û Partiya Karkerên Kurdîstanê bandor bike, lê wê xweş li welatên derdor ên ku berjewendiyên wan di vî dosyeyê de girêdayî ne jî bike. Ji ber vê yekê, destpêşxeriyên yekalî an jî yê ku tenê li ser rêbazên leşkerî xebitin dê encamên erênî neyên dayîn, belkî wê bibe sedema zêdebûna şer û tengzarîyê. Pêkanîna aştîyeke rastîn hewce dike iradeyêke siyasî ya ciddî ji hemû aliyên, her weha hewce dike hewlên navneteweyî yê berfireh ji bo dîtina çareserîyeke dadmend û domdar, ku mafên hemû aliyên biparêze û dawî li şerê ku dirêj bûye û barê giran li ser hemû herêmê daniye bixe.

“Têkoşîna şoreşger ne tenê serhildanek li dijî zordariyê ye, belkî hunera ji nû ve nivîsandina yasayên dadmendiyê ye bi tîpên agir û îradeyê.”

Leyla Qasim: Aykona têkoşîn û wêrekî di dilê Kurdistanê

Domahî

nav hevalên xwe de bû dengê çalak û bandorker. Ew ne tenê beşdar bû, lê di heman demê de bi teşwîqkirina gotûbêjên felsefî û siyasî re beşdar bû di xurtkirina hest û nasnameya neteweyî de, û bawer dikir ku zanîn ne armançek bi xwe ye, lê rêyek e ji bo azadkirina mirovan ji nezanîn û bindestiyê.

Bi zêdebûna bûyerên siyasî li Kurdistanê û bandora wan li ser Iraqê bi giştî, taybetmendiyên beşdarbûna wê di karê siyasî de zêdetir zelal bûn. Wê tevî Partiya Demokrat a Kurdistanê bû, ji bo ku ji çalakiyên xwendekarî ber bi çalakiyên rastîn ên siyasî veguhêze. Di wê demê de herêm di nav tansiyonek zêde û şerê vekirî de di navbera tevgera Kurdî û desthilata navendî ya Bexdayê de bû, taybetî bi zêdebûna politîkayên zordariyê di salên 1970an de. Di vê şert û mercê de, Leyla ne tenê çalakvan bû, lê bû beşek ji rewşeke berfireh a hişmendiya berxwedanê ya ku azadî wek mafekê bê guhertin dibîne.

Bi destpêka sala 1974, şer û nakokî li Kurdistanê giran bûn û bi wê re zêdebûna girtin û zordariyê ji aliyê rejîma Bexdayê ve hat. Di vê atmosferê de, di 24ê Nîsanê 1974 de hate girtin, û ev bû yek ji dijwarî qonaxên jiyana wê. Ew li navenda ewlehîyê li Bexdayê rastî lêpirsîn û îşkenceyên dijwar hat, bi armanca şikandina wê û wergirtina îtirafan an jî zorê kirin ji bo berdana baweriyên wê an jî agahdariya hevalên wê. Lê ew bi serhildana xwe ya bêhempa li hember vê zordariyê rawestiya, û bû nimûneyek kêmneyê ya stûrbûna derûnî û siyasî, çimkî ew red kir ku bikeve bin zextê an jî vegere paş, û di helwesta

xwe de tesbît kir ku girêdayîbûna bi Kurdistanê ne tenê fikrek siyasî ye, lê beşek e ji rûmet û hebûna wê. Bi domandina lêpirsînan re jî ew li ser helwesta xwe maye, û red kir ku hevalên xwe bifroşe an jî ji doza ku wê bawer dikir paşve biçê. Heta ku roja dadgehkirinê hat di 12ê Gulana 1974 de, ku biryara îdamê li ser wê hate derxistin. Ev dawîya jiyana laşî ya wê bû, lê destpêka jiyaneke sembolîk a nû bû ku ji ber bandora wê her ku diçe zêde dibe. Di demên dawî yên jiyana xwe de, wê îsrar kir ku cilê Kurdî li xwe bike, wek nîşanekê ya girêdayîbûna bi nasnameya xwe heta kêlîka dawî.

Dawiya wê ne tenê bû bûyereke kesane, lê bû bûyereke bingehîn di hişmendiya kolektîf a Kurdî de, çimkî ew ji ber ciwaniya xwe ne tenê ji aliyê hestî ve bandor kir, lê ji ber ku wê nimûneyek ji jinê pêşkêş kir ku di nav navenda çalakiyê siyasî û têkoşînê de radiweste. Bi derbasbûna demê re, çîroka wê bû beşek ji hişmendiya giştî ya Kurdî, wek sembola fedakariya herî bilind ji bo azadî û rûmetê. Sînoren çîroka wê ji siyasî derbas bûn û ketin nav edebiyat, huner û felsefeyê, û bû çavkaniyeke îlhama berdewam ji bo berhemên ku li ser azadî, berxwedan û nasnameyê diaxivin. Bi vî awayî, Leyla Qasim heta îro jî di nav hiş û dilê gelê Kurd û mirovahiyê de zindî dimîne, wek dengê ku naqede, û wek şahidek li ser wê rastiye ku azadî ne slogan e, lê rêyek e ku bi fedakariyê tê peydakirin, û mirov gava helwesta xwe bi rastî hilbijêre dikare bibe sembolek ku ji dem û cografayê derbas dibe.

Azadî ne tenê ewe ku tu tiştê dixwazî bikî, lê ewe ku tu bijêrî tiştê ku te bilind dîke bêyî ku xwe wîndî bikî, û “na” bibêjî gava bêdengî xiyaret be li hişmendiya te.

Li ser eywana hezkirinê...

Domahî

U çiqasî jî xem bi mîna ewrê ku di navbera ezman û erdê de daliqandî ye; ne baran dîke ku dil aram bike, ne jî ji holê radibe ku rûhê safî bike. Ew li asîman dimîne, li ser dîwarên bîranînê wêneyên kêmreng ên cihanên ku carekê tije jiyana bûn dîke, paşê dibin wêranên ku tenê deng lê dimîne.

Di quncikên şevên dirêj de, dema ku dengê cihanê kêm dibe, xeyal wek evîndarekî kevn radibe, çirayê bîranînê hildide û li rêyên rûh digere li dû nasnameya pêkenînê, gotineke ku nehatiye gotin, an jî peymanek ku bayê wê li navbera wîndî û hêviyê daliqandiye. Li wir, hêsiir bi stêrkan tene tevlihev- kirin, û nalîn dibe zimanek veşartî ku tenê ew kes tene fêhm kirin ku evîn bi kûrahî nas kirine û paşê fêr bûne ka çawa windayên xwe bi bêdengîyeke rûmetdar hilgirin.

Jiyan ne tiştêk din e ji tabloyek berfireh a rengên dijber; kêf hin xêzên wê dîke, lê xem ew e ku kûrahiya mirovî jê re dide. Û di nav şikestên ku rojên jiyane di rûhê me de dihêlin de, wateyên herî bedew tene rêkirin, ku fêr dikin ku dil, çî qas barê bêhêviyê jî li ser be, hîn jî dikare xeyal bike, bêhezkirin bike, û tarîtiya xwe bi guleya hêviyê ku qet ne zivirî û ronahiyek ku qet nayê vemirandin ronî bike.

Yılmaz Güney: dengê huner û azadiyê li hemberê zordestiyê

Domahî

desthilatdarî her tim hewl dida bêdeng bike. Ew ne tenê navek e di arşîva sînemaya Tirkî de, lê nîşanek girîng e di dîroka sînemaya realist û siyasî de, û sembolek ji têkoşîna mirovan li hember desthilatdarî, qeder û bêparî.

Yılmaz Güney di sala 1937 de li bajarê Adana yê li başûrê Tirkiyê ji dayik bû, di jîngehêkî feqîr û dijwar de ku zaroktiya wî teşek kir û hişmendiya wî ya pêşîn li ser cihanê ava kir. Ew ji aliyê eslê xwe ve ji malbatek Kurd bû, di civakek pîrnetewî û pîrçînî de ku nasname û cûdahiyên civakî û siyasî li hev tikel dibin. Ev rastiya destpêkê, ku tije ji feqîrî û kêmrengiyê bû, tenê paşperdeyek kesane nebû, lê paşê bû madeya bingehîn a dîtina wî ya hunerî. Ji zaroktiyê ve fêr bû ku cihan adil nîne, û mirovek pîr caran di cihêkî de tê dayîn ku ew hilnabeje û şert û mercên hişk ên civakî wî dorpeç dikin. Rastiye bû wek ku ew heye, ne wek ku tê xwestin.

Güney destpêka jiyana xwe ya pişeyî di sînemayê de wek listikvan dest pê kir û bi hebûna xwe ya xurt zû bû yek ji stêrkên sînemaya Tirkî di salên 1950 û 1960 de. Lê serkeftina bazirganî ne bes bû ji bo têrkirina daxwazên wî yê hundirîn. Wî hest dikir ku tenê listikvaniyê nikare bersiva wan pîrsên kûr bide ku di nav wî de pêk tên:

Lê felaket li deriyê zindanê qediya nabe. Gelek ji wan kesên ku ji zindanan derketin, venegerin welatên xwe, lê hatin avêtin nav sirgûniyên dûr, ku li wir celebêk din a ceza siyasî dest pê dîke; ceza ya ji rîşa re ji hevqetandinê. Sirgûn ne rêwîtiyek e, belkî ji nû ve avakirina dijwar a rûh e. Tu li bajarekê radibî ku navê te nizanin, tu li kolanan ên paqij dimeşî lê di hundirê te de xerabî heye, tu dibêji zimanekî ku li nav dengê giştî xerîb e, û her carê ku li nexşeya cihanê dinêrî, tu hest dikî ku welatê te ne tenê cih e, belkî bûye bîranînekê bi êş.

Rejîmên zordar dizanin ku sirgûn ji zindanê bêdengtir e û ji aliyê medyayê ve kêmîtir dengdar e, ji ber vê yekê opozisyonên xwe radikînan derve, ne ji ber hezkirina azadiyê, lê ji ber ku sirgûn wekî ku wîndî bûye ji dîmenê xuya dîke. Lê desthilat her dem rastiyeke kevin ji bir dîke: ku sirgûn rewşenbîrê rastîn ne bêdeng dîke, belkî dîke ku ew bêtir karibe bibîne. Dema ku mirov ji dengê tirsê dîr dîkeve, dest pê dîke ku welatê xwe bi zelalî bibîne, û bibîne ku dewlet, dema ku desthilat wê monopoli dîke, dibe makîneya hilberandina bêdengiyê. Di gelek welatên cihanê de, krîza gelan ne tenê di hebûna diktator de bû, belkî di avahiya siyasî de bû ku wî her tim ji nû ve hilberîne; avahiyek ku li ser pîrozkirina rêber, tirsandina civakê, veguherandina medyayê bibe dengê desthilatê, dadgeh bibe amûr, û perwerde bibe amûra guhdariyê ne amûra ramanê. Dema ku hemû pencere li ber mirov tene girtin, tiştêk namîne ji bo rewşenbîr ji bilî nivîsandinê, ji ber ku ew dibe forma dawî ya parastina bîranîna kolektîf.

Ji ber vê sedemê, herî mezin berhemên edebî û siyasî ji hundirê felaketan derketin. Gelek nivîskar ne ji ber ku dixwestin navdar bibin nivîsandin, belkî ji ber ku li dijî ji birkirinê şer dikirin. Nivîsandin li vir ne tenê karekî estetîk e, belkî karekî berxwedanê ye.

Ew hewldanek e ji bo rizgarkirina mirov ji veguherandina wî bibe jimarek di arşîfa desthilatê de. Zordarî ne tenê mirov dikujê, belkî jî hewl dide ku çîroka wan jî bikujê, ji ber vê yekê gotin dibe şerê li dijî jêbirina rastiye.

Û dema ku sirgûn dinivîse, ew ne li ser welat tenê wekî erdnîgarî dinivîse, belkî wekî pîrsiyarek siyasî û exlaqî: çima welatên ku em lê hatine dinê, dibin cihên ku zarokên xwe radikînan? Çawa dikare welatek ji nivîskar, helbestvan û xwendekarên xwe bitirse? û çima azadî di hin welatan de dibe tawanek ku ji xwe ji korruptiyonê jî xetertir e?

Herî xeternak tiştê ku rejîmên zordar dikin ne tenê dagirtina zindanan e, belkî veguherandina tirsê dibe çandek giştî. Dema ku hemwelatî ji gotinê ditirse, rojnamevan ji rastiye ditirse, û mamoste ji ramana nû ditirse, civak ji hundir ve dest pê dîke hilweşe. Zordarî ne tenê siyaseta wêran dîke, belkî însan jî wêran dîke, û wê dîke ku mirov bibe heywanek ku bi bêdengî dijî ji bo rizgarkirinê, ne ji bo jiyane.

Lêbelê, dîrok her tim îsbat dîke ku zordarî heta daîmî ser nakeve. Her zindan, çiqas dîwarên wê bilind bin, nikare demê rawestîne. Û her sirgûn, çiqas dîr be, nikare hemû bîranîn ji rîşa veqetîne. Her tim kes hene ku dinivîsin, belge dikin, êş diguherînin bibe şahidî, têkçûn diguherînin bibe hişmendî, û sirgûn diguherînin bibe zimanek ku sînoran derbas dîke. Ji zindanê heta sirgûnê... û ji êşê heta nivîsandinê... jiyana nîfşên tevahî li vî rojhilata westiyayî pêk tê; nîfşên ku di nav tirs, şer, kontrol û wîndî bûnê de jiyana kirin, lê di dawiyê de têgihîştin ku azadî ne tenê şiar e, belkî mafê mirov e ku bêyî tirs dikare bifikire û biaxive.

Ji ber vê yekê nivîsandin dê her tim ji guleyê xetertir bimîne di çavê zordaran de, ji ber ku ew ne tenê laş dîkujê... belkî rewşa yê tirsê jî bihejîne.

çavdêriya kir: filma “Yol” (Rê), ku yek ji herî girîng filmên dîroka sînemaya cihanî ye û Xelata Palmê ya Zêrîn li Festîvala Cannes wergirt. Ev film tenê çîrokek ji mirovên ku ji girtîgehê vedigerin jiyana xwe nîne, lê têkildariyek kûr e bi wateya azadiyê, qederê, desthilatdarîya civakî û sînoren nedîtbar ên ku mirov heta derveyî girtîgeh jî dorpeç dikin. Di “Yol” de, rê dibe sembolek ji lêgerîna xwe di cihanekê de ku di nav kevneşopî, zordestî û xwestina jiyane de parçebûye.

Di dawiyê de, şert û mercên siyasî nehişt ku ew li Tirkiyê bimîne, ji ber vê yekê neçar ma bireve ber bi Fransa, li wir jiyana xwe ya sirgûnê heta mirina xwe di sala 1984 de li Parisê domand. Sirgûn ne tenê guheztinek cihê erdnî bû, lê ezmûnek hebûnî ya dijwar bû: hunermendek ku welatê xwe yê erdnî wîndî kir, lê welatê xwe yê mirovî di bîranîn û sînemayê de wîndî nekir. Li wir, wî nivîsandin û hilberîn domand, wek ku huner tenê şeweyê jiyane yê gengaz bû ji bo wî.

Dibe bê gotin ku ezmûna Yılmaz Güney ji sînemayê derbas dibe û dibe ezmûnek felsefîk a kûr. Ew ne tenê çêkerê filman bû, lê şahidê serdema xwe bû, û rexnegirek radîkal bû li hember avahiya zordestiya civakî û siyasî. Wî rola hunermendê ji nû ve pênase kir: ne tenê vegêrê çîrokan, lê şahidekî exlaqî yê rastiye, û dengê kesane ên ku bêdeng in.

Girîngiya Güney ne tenê di filmên wî de ye, lê di wê jîrekî de ye ku sînemayê veguherand kirin amûrekî berxwedanê. Wî kamerayê kir amûrekî ji bo eşkerekirina zordestiyê, çîrokekî kir qada azadiyê, û huner kir helwestek ku ji rastiye nayê

Em rêz dikin ji bo welatekî ku firehiya wî bi sînorên wî nayê pîvan, belkî bi qada azadîyê tê pîvan, û ji bo miletekî ku rûmeta wî bi sloganên nayê parastin, belkî bi dadperwerî, hişmendî û beşdariyê tê parastin.

Ji me re Peyvek...

Kurd ji hemû tiştên ku bûn çî qezenc kirin?

Ji destpêka şoreşa Sûriyeyê di sala 2011'an de heta îro, Sûriye guherîna mezin û tûj dît ku dewlet, civak û jeopolîtîka herêmê ji bingehê ve guherandin. Gelek bawerî û pêşgotinên kevnar hilweşiyên, hevşengiyên hêzê guheriyên, saziyên dewletê têk çûn, hêzên nû derketin holê, û welat ket yek ji aloztirîn û girantirîn qonaxên dîroka xwe ya nûjen. Lê di nav vê tabloya aloz û tevlihev de, pirsakek hîn jî bersivê vekirî, zelal û dilxwaz dixwaze:

Kurdên Sûriyeyê ji hemû tiştên ku bûn çî qezenc kirin?

Kurdan, wekî hemû gelên din ên Sûriyeyê, di salên krîzê de bihayek giran daye. Bi hezaran qurbanîyan dane, herêmên wan rastî pêlên pey hev ên tundûtûjî, koçberî û neasayî bûne, û beşên mezin ên erdnîgariya Kurdî bûne meydanên şer ên vekirî ku tê de hesabên herêmî, navdewletî û cihanî bi hev re têkel dibin, û projeyên nûfûz û berjewendîyan li ser wan şer dikin.

Her çiqas salên borî şahidiya derketina ezmûna Rêveberiya Xweser û avakirina saziyên sivil, îdarî û leşkerî yên herêmî bûne, rastiya Kurdî hîn jî bi pirsgrêkên bingehîn re rû bi rû ye ku bi nasîna siyasî, ewlehiya asayîşî û pêşeroja mafên neteweyî di nav her formûla siyasî ya pêşeroja Sûriyeyê de girêdayî ne. Piştî zêdetirî deh salan ji destpêka şer, pirsên bingehîn ên derbarê destûrê, nasnameyê, nevendperwerî, decentralîzasyonê û nûnertiya siyasî de hîn jî bê çareserî û bê lihevhatinekî domdar mane.

Hikûmet hatin û çûn, hevalbendî guheriyên, nexşeyên nûfûzê gelek caran ji nû ve hatin xêzkirin, lê bingeha pirsgrêka Kurdî wek berê ma: çawa dikare Kurd nasînekî destûrî û siyasî ya dadperwerane ji bo mafên xwe yên neteweyî û çandî di nav Sûriyeyê demokratîk ku hemû welatîyên xwe dihevwîne de bistîne?

Pirsgrêk tenê di guhertina desthilatdariyan an hevşengiyên hêzê de nîne, lê di berdewamiyê de ye ya şeweyên hizirkirina siyasî ku pîrrengiya neteweyî û çandî wek pirsgrêkekê divê were kontrolkirin dibînin, ne wek rastiyeke dîrokî û civakî ku divê were nasîn û rêzgirî. Dewletên nûjen bi înkarkirina pîrrengiyê asayîşê pêk nayên, lê bi rêvebirina wê di çarçoveya peymanê civakî ya dadperwer de ku wekhevî, maf û hevbeşiyê ji bo hemû welatîyan misoger dike.

Îro, piştî salên dirêj ên şer, hilweşandin û dabeşbûnê, Kurd xwe li ber du alîgiriyên giran dibînin: ji aliyekî ve parastina wan destkeftîyan ku di warên siyasî, îdarî û civakî de hatine bidestxistin, û ji aliyê din ve berdewamkirina têkoşîna demokratîk û aştiyane ji bo danîna mafên xwe di çarçoveya destûrî û yasayî de.

Ji ber ku dozên mafdar bi encamên demkurt ên siyasî nayên pîvan kirin, lê bi şiyana wan a veguheztina xwe bo parçeyek domdar a avahiya dewletê, qanûnê û çanda siyasî têne pîvan kirin.

Lê belkî pirsê herî girîng ev e: ne tenê Kurd ji hemû tiştên ku bûn çî qezenc kirin, lê Kurd ji vê ezmûna dirêj û biha-giran çî fêr bûn?

Peyv dikare pira be an diwar be; tipên xwe hilbijêre da ku tu cihanê ava bikî, ne ku jê veqetîni."

Nêrûn mir, lê Roma her wek xwe didomîne şer kirin, çimkî netewe bi neman serokekî an bi avaçûna serdemekê nayên têkbin, belkî ruhê wan bi her sibehê nû ve dîsa zindî û nû dibe.

www.azadiposts.com

Leyla Qasim: Aykona têkoşîn û wêrekî di dilê Kurdistanê

Leyla Qasim Hasan, Leyla Qasim, ne tenê navêk e kudi qeyda dîroka siyasî ya Kurdî dederbas dibe, belkî ew rewşek hişmendîya tevahî ye ku

bûye semboleke mayînde ya têkoşîn û fedakariyê. Ew di 27ê Kanûna Pêşîn 1952 de li herêma Banmil nêzîkî Xaneqînê hatiye dinê, di jîngehek civakî de ku tê de ruhê girêdayîbûna neteweyî ya Kurdî pir xurt bû û di heman demê de bi bandora kêmbûn û astengiyên siyasî ve girêdayî bû. Ji zaroktiya xwe ve, taybetmendiyên

kesayeta wê dest pê kirin di çarçoveya hişmendîyê de pêk were, ji ber ku ew ne di veqetandina ji civaka xwe de jîyan dikir, lê bi zelalî di navbera armancên gelê xwe û rastiya siyasî ya ku li ser wan sînorî darî dadanî de nakokiyek dibîni.

Bi veguheztina wê bo Bexdayê ji bo xwendina zanîngehê di warê zanîna civaknasîyê de, ew ket qonaxê nû ya pêkhatina hişmendî û siyasî. Zanîngeh ji bo wê tenê rêxistinê akademîk ne bû, lê bû meydanê vekirî ji bo avakirina hiş û helwestê. Li wir, çalakiyên wê di nav xwendekarên Kurd de derketin holê, çimkî ew beşdarî Yekîtiya Xwendekarên Kurdistanê bû û di **R11**

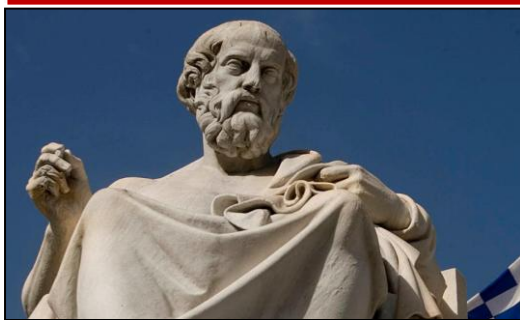
Yılmaz Gûney, dengê huner û azadîyê li hemberê zordestiyê

Di dîroka sînemaya cihanî de, kêma in hunermendên ku ezmûna wan ji sînorên ekranê derbas dibe û di heman demê de dibe helwesta wî ya mirovî, felsefî û siyasî.

Yılmaz Gûney ji wan hindik kesan e ku huner li cem wî ne tenê amûrekî îfadeyê ye estetîk bû, lê bû amûrekî ji bo eşkerekirina zordestiyê, qêrnek li dijî zilmê, û qada dengê kesan ku **R11**

Neutraliyê li hemberê gendeliyê: berpirsiyariya bêdengî û beşdarbûnê

Ji filozofê yewnanî Platon re gotineke bi kûrahî ya wateyê tê ve girêdan heye, ku dibêje cezayê herî mezin ji bo kesê ku ji karê siyasî dûr dikeve ew e ku ji aliyê kesên ji xwe kêmtir şarezayî û bêkîfayet ve were rêvebirin. Ev fikr bi rastî rewşa me ya nûjen bi hemû krîz û aloziyan we derdixê holê; ji karê giştî dîrketin ne helwesteke bêalî ye wek ku hin kes difikirin, lê

veguheztineke bêdeng e ji mafê beşdarbûnê di avakirina pêşerojê de.

Gendel û xerabkar bi tenê nagihîjin cihên biryargirtinê, belkî rê li ber wan tê vekirin ji hêla komên bêdeng, bêguman û ji berpirsiyariyê vekîşîyî ve. Dema ku xwediyên hişmendî bêdeng dimînin, dengê nezanî bilind dibe; û dema ku xwediyên şarezayî paşde dikevin, berjewendiyên teng cih digirin û serdikevin.

Ji ber vê yekê, bêalîbûn li hember gendeliyê ne xeyr e, û bêdengî li hember berxwedanê ne hikmet e. Welat ji aliyê temaşevanan ve nayê avakirin, lê ji aliyê hemwelatîyên hişyar ve tê avakirin, yên ku tê digihîjin ku beşdarbûn berpirsiyariyê ye, parastina berjewendîya giştî erk e, û pêşeroja gelan divê ne li destê kesên Ji ber vê ne şayistî bê hiştin.

Ji bo rastiye Azadiya Me

ROJNAMEYÊK SIYASÎ Û FIKRÎ KU BI MIJARÊN STRATEJÎK RE ELEQEDAR E

Welatekî azad û miletekî bextewar

Hejmara (1) – Rojnameya Azadiya Me Hezîran / June 2026 – 2726 k

E-nameyê elektrônîkî: azadiyame2026@gmail.com

Îroka îro: ji zindanê heta sirgûniyê... û ji êşê heta nivîsandinê

Di dîroka gelan de, zindan ne tenê avahiyeke betonî bûn ku bi kiltanên girtin, belkî her dem rûyê herî zelal ê bêhêziya desthilatê bûn ku li hember rastiyeke radiwestin. Dema ku rejîm ji gotinê ditirsîn, bajar diguherînin nav qesrên leşkerî, zanîngeh dikin qadan ên şopandinê, pirtûk dikin tawanên amade, û dest bi avakirina zindanan dikin zêdetir ji ku dibistanan ava dikin, ji ber ku ew di hundirê xwe de dizanin ku ramanê azad ji guleyê xetertir e, û mirovê ku li derveyî sînorên tirsê difikire nayê bi hêsani kontrolkirin.

Zindanê siyasî qet ne cezayek bû li ser tawanekê, lê di piraniya rewşan de ceza bû li ser cudahiye. Her desthilatêkê ku ji rexneyê ditirse, hewl dide ku nêrîn bibe xiyaret, pirs bibe komployek, û xewna bibe tehdîdê ewlehiyê giştî. Bi vî awayî nivîskar tawanbar dibe ji ber ku nivîsandiye, rojnamevan tawanbar dibe ji ber ku eşkere kiriye, û rawestî tawanbar dibe ji ber ku red dîke ku bi pêçanê re li hev bide. Di wê keliyê de ku gotin dibe tawan, dewlet dikeve qonaxa tirsê ji gelê xwe, heta ku hezar leşker û saziyên îstixbaratê jî hebin. **R11**

Azadî ji aqilê dest pê dike

Azadî ne rewşek siyasî ye ku bi biryarekê tê dayîn, û ne jî şiarêk e ku di keliyêkê hêrs an bûyereke dîrokî de tê bilind kirin, belkî di bingehê xwe de avahiyeke navxweyî ye ku pêşî di aqil de çêdibe berî ku di rastiyeke de xwe nîşan bide. Gelan dikarin azadiya xwe ya siyasî bidest bixin, lê heke hiş ji zincîrên ku bi perwerdehî, medyayê, xitabên civakî û şewazên desthilatdariyê têne ferz kirin azad nebe, ew dibe ku di şewazên ramanê de girêdayî bimînin. Ji vir ve dikare bê gotin ku azadî ne bûyereke derveyî ye, belkî pêvajoyek navxweyî ye ku ji awayê ramanê dest pê dike berî ku bibe pratîkek civakî an siyasî.

Aqil destpêkê hemû cûreyên azadî an jî bindestiyê ye. Aqilê ku bê pirs û bê lêkolîn tiştan **R10**

Li ser eywana hezkirinê...

Hin peyv bi mîna barana ku bê deng dikeve ser axa ku ji hişkiyê westiyaye, bi dilê mirov re têne nerm û bêdeng têne şuştin; ne deng derdixin, lê di kûrahiyan de baxçeyên bîranînan ên xewdar radikevin. Çiqasî jî hezkirin giran e, dema ku bi tenê li ser eywana rûhê rûniştîyê, rûpelên jîyanê yek bi yek vedigere û di nav şikestên bîranînan de dengên ku çûne, rûyên ku winda bûne, û xewnên ku di dûrê bendewariyê de winda bûne kom dike.

Li wir, di kûrahiyên bêdengiyê de, çîrokên ku qet nehatiye gotin çêdibin, û ahên ku rêyek ji bo zimanê xwe nedîtine mezin dibin. Hêman dibin keştiyên eşeke nerm, li ser pêlên dil digerin, û bîhnê hevdiînanê kevn û germiya destan ku rojên jîyanê bê agahî ji nav pêngên **R11**